

Pannontáj-Sokoró Natúrpark

Natúrparki megalapozó
szakmai háttér tanulmány

PANNONTÁJ-SOKORÓ NATÚRPARK

NATÚRPARKI MEGALAPOZÓ SZAKMAI HÁTTÉRTANULMÁNY

2015

Megjegyzés: A tanulmány „A magyarországi natúrparkok szakmai koncepciója – Szakmai és szervezeti-működési keretek meghatározása” című dokumentummal összhangban készült.

TARTALOMJEGYZÉK

1. A NATÚRPARK KEZDEMÉNYEZÉS BEMUTATÁSA.....	3
1.1. A natúrpark létrehozásának előzményei.....	3
1.2. A Sokoró–Pannontáj Natúrpark települései, tájféldrajzi besorolásuk	5
1.3. A Sokoró–Pannontáj Natúrpark természeti-táji öröksége és annak védelme	6
2. HELYZETFELTÁRÁS.....	8
2.1. Természeti-táji adottságok és értékek	8
2.1.1. Tájféldrajzi besorolás	8
2.1.2. Földtani és felszínalaktani adottságok, értékek	9
2.1.3. Talajadottságok, talajtani értékek.....	10
2.1.4. Vízrajzi adottságok és értékek.....	11
2.1.5. Növénytani adottságok és értékek.....	11
2.1.6. Állattani adottságok és értékek	13
2.1.7. Éghajlati adottságok.....	14
2.1.8. Épített örökség, kultúrtörténeti emlékek	14
2.2. Társadalmi-gazdasági adottságok	16
2.2.1. A térség települései, lakosságszám.....	16
2.2.2. Térségi kapcsolatok, közlekedés	17
2.2.3. Hagyományos gazdálkodási tevékenységek	18
2.3. A természeti-táji értékek megőrzése.....	22
2.3.1. Természetvédelem	22
2.3.2. A kulturális örökség védelme.....	31
2.3.3. Környezeti nevelés, szemléletformálás	33
2.4. Társadalmi együttműködés	36
2.5. Összefoglaló értékelés.....	37
Felhasznált irodalom.....	38
3. A NATÚRPARK FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA	40
3.1. Alapvetések.....	40
3.2. A natúrpark „munkaszervezete” és elnevezése	41
3.3. Fejlesztési célok, prioritások	42

1. A NATÚRPARK KEZDEMÉNYEZÉS BEMUTATÁSA

1.1. A natúrpark létrehozásának előzményei

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark története három szakaszra bontható:

- 1993 - 2006. április 1. - a natúrparki névhasználati cím megszerzésének időszaka;
- 2006. április 1. - 2014. - a névhasználati címmel rendelkező Sokoró-Pannontáj Natúrpark működése a Sokoró Ökológiai Park Alapítvány, mint munkaszervezet koordinálásával;
- 2014-től - a natúrpark újjáalakulása a térség közösségének aktív részvételével.

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark létrehozásának alapvető gondolata 1993-ra vezethető vissza, a Sokoró Alapítvány ugyanis ekkor alakította ki a térségi önkormányzatokkal azt a fenntartható vidékfejlesztési programot, amely a natúrparki együttműködés alapját képezte.

A Sokoró Ökológiai Park Alapítvány 1993-tól kezdődően a Sokoró térség fenntartható vidékfejlesztésnek elősegítésén dolgozott. A cél elérése érdekében modellprogramokat hoztak létre, ezáltal teremtve munkahelyeket a térség hátrányos helyzetű településein. Az alapítás évében az elsők között alakította meg - 14 önkormányzat részvételével - a kistérségi társulást - Sokoró Program és Érdekszövetség néven. Az 1997-től Pannonhalma - Sokoró Térségfejlesztési Önkormányzati Társulásként nyilvántartott kistérségi szervezetnek 30 tagönkormányzata volt.

A Sokoró-Pannontáj Natúrparkot 29 település hozta létre. A terület a sokorói - dombvidéket és a Bakonyalja vidéket részben fedi le. A natúrpark megalakításával az alapítvány célja egy fenntartható kistérség fejlesztési program megvalósítása volt.

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark 2006. április 1-én kapta meg a natúrpark névhasználati címet a természetvédelemért felelős minisztertől. A natúrpark 29 település teljes közigazgatási területére terjed ki, melyek a következők:

- Bakonygyirót, Bakonyszentlászló, Bakonytamási, Écs, Felpéc, Fenyőfő, Gic, Győrasszonyfa, Gyórság, Győrújbarát, Gyórszemere, Kajárpéc, Koroncó, Lázi, Nagydém, Nyalka, Nyúl, Pannonhalma, Pázmándfalu, Pér, Ravazd, Románd, Sikátor, Sokorópátka, Táp, Tápszentmiklós, Tényő, Töltéstava, Veszprémvarsány.

A munkaszervezeti feladatokat a Sokoró Ökológiai Park Alapítvány látta el, amely szervezetet 2015-ben felszámolták.

A térség 29 települése a natúrparki cím előnyeit az elmúlt közel egy évtizedben – térségi szintű okokból adódóan – nem használta ki megfelelően.

2014-ben a *Pannónia Kincse LEADER Egyesület* és a *Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesület* koordinálásával új kezdeményezés indult, melynek célja a natúrpark címben rejlő lehetőségek kihasználása, a térség lakossága natúrparki tudatásának erősítése. A *Pannónia Kincse LEADER Egyesület* koordinálásával egy LEADER térségek közötti program valósult meg, melynek célja a *natúrpark újraindítási körülményeinek megteremtése* volt. A program lezárult, egyik eredményeként egy tudásátadás segítségével képet kaptunk más natúrparkok működéséről, kezdeti nehézségeiről, elért eredményeiről. A térségek közötti program közben kialakítottunk számos szakmai kapcsolatot, melyek révén nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy egy közösségi részvételen alapuló, zöldutat is magába foglaló natúrpark megvalósítása lenne indokolt a térségben. Az érintett önkormányzatokat összehívtuk, vázoltuk az elképzeléseket, melyekkel ők is egyetértettek. *A jelenlévők megbízták a Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesületet, hogy készítse elő a natúrpark működésének jogi feltételeit, lásd el a továbbiakban a munkaszervezet szerepét.*

2015 augusztusában indult útjára a *„Pannónia Kincse Mintaprogram – a Sokoró-Pannontáj Natúrpark és Zöldút koncepciójának megalkotása közösségi tervezéssel”* című kezdeményezés. A mintaprogram részeként közösségi programok zajlottak, amelyen részt vettek a térségben működő önkormányzatok, állami és civil szervezetek képviselői, valamint érdeklődő magánszemélyek is. A mintaprogram egyik elemeként elkészült jelen natúrparki szakmai háttér tanulmány, s annak részeként a térség közösségeinek bevonásával készült natúrparki fejlesztési koncepció. A tanulmány *„A magyarországi natúrparkok szakmai koncepciója – szakmai és szervezeti-működési keretek”* című dokumentummal összhangban készült, amelyet a természetvédelemért felelős akkori vidékfejlesztési miniszter 2014 januárjában fogadott el.

1.2. A Sokoró-Pannontáj Natúrpark települései, tájféldrajzi besorolásuk

A 2014-2015. évi közösségfejlesztő programok és egyeztetések eredményeként a térség 29 települése nyilvánította ki, hogy részt kíván venni az újjáalakuló Sokoró-Pannontáj Natúrpark munkájában. Ezek a települések –, melyek teljes közigazgatási területére kiterjed a natúrparki névhasználati cím – a következők:

- Bakonygyirót, Bakonyszentlászló, Bakonytamási, Écs, Felpéc, Fenyőfő, Gic, Győrasszonyfa, Gyórság, Győrújbarát, Gyórszemere, Kajárpéc, Koroncó, Lázi, Nagydém, Nyalka, Nyúl, Pannonhalma, Pázmándfalu, Pér, Ravazd, Románd, Sikátor, Sokorópátka, Táp, Tápszentmiklós, Tényő, Töltéstava, Veszprémvarsány

A 29 település közigazgatási területének kiterjedése 62 670 hektár. A lakosságszám 42 869 fő (2014), az elmúlt években emelkedő tendenciát mutat.

A natúrpark területét a Kisalföldből szigetszerűen kiemelkedő, egymással párhuzamosan ÉNy-DK-i irányba húzódó három dombsor (Tényői, Csanaki és Pannonhalmi), az ezek közötti hosszanti völgyek (Gyórszentmártoni és Tényői), valamint a dombhátak Ny-i, É-i és K-i előterében elhelyezkedő síkvidéki jellegű területek, továbbá a dombsorok DK-i háttérét alkotó bakony-vidéki alacsony dombsági jellegű területek alkotják. A natúrpark területe összességében két nagytájunk (Dunántúli-középhegység, Kisalföld), három középtájunk (Bakony-vidék, Komárom-Esztergomi-síkság, Marcal-medence) és hat kistájunk (Pannonhalmi-dombság, Pápai-Bakonyalja, Sári-Bakonyalja, Igmánd-Kisbéri-medence, Pápa-Devecseri-sík, Csornai-sík) területét érinti. Központi „magja” a *Pannonhalmi-dombság*, amely kistáj területén egyedül Bakonypéterd nem vett részt a natúrpark megalakításában. A terület részletes tájféldrajzi besorolását a 2.1.1. fejezetben mutatjuk be.

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark települései jelenleg a Pannonhalmi, Győri, Téli és Pápai járásokhoz tartoznak. 3 település (Gic, Bakonytamási és Nagydém) Veszprém megyében, 26 település pedig Győr-Moson-Sopron megye területén található.

Habár a települések közigazgatásilag nem képeznek közös egységet, természeti-táji adottságaik, hagyományaik miatt már régóta együtt gondolkoznak térségük fejlesztése érdekében. Így például közös fejlesztési irányokat fogalmaztak meg a LEADER program tervezése során, és együtt alapították meg a Pannónia Kincse LEADER Egyesületet is.

A 2008-ban megalakult Pannónia Kincse LEADER Egyesület minden alapító települése (63 község és 2 város) részesült vidékfejlesztési támogatásban. Az elnyert támogatások hozzájárultak számos, településképet meghatározó épület felújításához,

országos és helyi védelemben részesülő épületek, szobrok felújításához, valamint számos hagyományőrző csoportot részesítettek támogatásban (eszközbeszerzés, fellépőruhák, rendezvények megvalósítása). Ezek a fejlesztések támogatják és elősegítik a natúrpark működését.

1.3. A Sokoró-Pannontáj Natúrpark természeti-táji öröksége és annak védelme

A Pannonhalmi dombság természetföldrajzi és éghajlati szempontból is átmenetet képez a Kisalföld síksági, illetve a Bakonyvidék középhegységi területei között, flórájának és faunájának a síksági és a hegyvidéki fajok egyaránt részét képezik. Ezen alapvető jellegzetességei a térséget természeti-táji szempontból országos viszonylatban is kiemelkedővé teszik.

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark területének legjelentősebb, országos jelentőségű védett természeti területe az 1992-ben létrehozott Pannonhalmi tájvédelmi körzet. A natúrpark déli, bakonyi részét a Magas-bakonyi tájvédelmi körzet érinti.

A natúrpark legjelentősebb kulturális értéke a Pannonhalmi Bencés Főapátság, melyet közvetlen természeti környezetével együtt 1996 decemberében – „Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete” néven – a Világörökség részévé nyilvánították.

A Főapátság mellett a térségben számos kisebb, helyi jelentőségű épített örökségi elem is található, melyek védetté nyilvánítása a legtöbb esetben a térség önkormányzatainak jogszabályi lehetőségeinek köszönhető. A települések többségében található templomok mellett kiemelendők a kisebb pincesorok (Bakonygyirót, Nyúl), valamint az ágasfás szerkezettel épült régi parasztházak, melyek legszebb példái a tápi Hegysoron találhatóak.

Ha a natúrpark természeti és kulturális értékeinek fenntartási stratégiáját kívánjuk meghatározni, az értékek három alapvető kategóriáját kell elkülöníteni:

- *védelmi prioritású terület* (a védelmi szempontok dominálnak – pl. Pannonhalmi Apátsági Arborétum);
- *használati prioritású terület* (a használati szempontok dominálnak – pl. mezőgazdasági területek);
- *vegyes prioritású terület* (használati és védelmi szempontok egyaránt érvényesülnek – pl. Apátsági Gyógynövénykert).

A natúrparkban található természeti és kulturális értékek védelmi céljainak meghatározásakor mindenekelőtt fenti kategóriák meghatározását kell tisztázni, majd ennek tükrében kell a részletesebb védelmi szabályozásokat kidolgozni.

A natúrparkban található pannonhalmi világörökségi helyszín kezelésére és fenntartására 2015-ben külön részletes kezelési terv készült.

A natúrpark területén található erdők fenntartásának és védelmének vonatkozásában a kezelő erdőgazdaságok, valamint védett erdőterületek esetében a működési területükkel érintett nemzeti park-igazgatóságok kezelési és tervezési dokumentumai irányadóak.

A térség táji sajátosságai sok esetben nem őrizhetők meg a táj fenntartható használata nélkül. Fontos, hogy az ún. „magterületek” kivételével, ahol egyértelműen a védelmi funkcióknak kell érvényesülni, a natúrpark többi területein a fenntartható, tájhoz illeszkedő, hagyományokkal bíró tájhasználatot kell elősegíteni.

2. HELYZETFELTÁRÁS

2.1. Természeti-táji adottságok és értékek

2.1.1. Tájföldrajzi besorolás

A terület tájföldrajzi szempontból az alábbi nagytájak, középtájak és kistájak területére terjed ki (*Dövényi Z. 2010* alapján):

Nagytáj: Dunántúli-középhegység (5.)

Középtáj: Bakony-vidék (5.1.)

Kistáj: **Pannonhalmi-dombság** (5.1.52.)

Érintett települések: *Écs, Felpéc, Gic, Győrasszonyfa, Győrújbarát, Kajárpec, Pannonhalma, Ravasz, Románd, Sokorópátka, Tényő*

A kistáj területén Bakonypéterd és Tarjánpuszta nem vett részt a natúrpark létrehozásában. *Nyúl* közigazgatási területének jelentős része szintén ehhez a kistájhoz tartozik.

Nagytáj: Dunántúli-középhegység (5.)

Középtáj: Bakony-vidék (5.1.)

Kistáj: **Pápai-Bakonyalja** (5.1.51.)

Érintett települések: *Bakonyszentlászló, Bakonytamási, Fenyőfő, Nagydém*

Nagytáj: Dunántúli-középhegység (5.)

Középtáj: Bakony-vidék (5.1.)

Kistáj: **Súri-Bakonyalja** (5.1.53.)

Érintett települések: *Bakonygyirót, Lázi, Sikátor, Veszprémvarsány*

Nagytáj: Kisalföld (2.)

Középtáj: Komárom-Esztergomi-síkság (2.3.)

Kistáj: **Igmánd-Kisbéri-medence** (2.3.12.)

Érintett település: *Gyórság, Nyalka, Nyúl, Pázmándfalu, Pér, Táp, Tápszentmiklós, Töltéstava*

Nagytáj: Kisalföld (2.)

Középtáj: Marcal-medence (2.2.)

Kistáj: **Pápa-Devecseri-sík** (2.2.13.)

Érintett település: *Győrszemere*

Nagytaj: Kisalföld (2.)

Középtáj: Marcal-medence (2.2.)

Kistáj: **Csornai-sík** (2.1.32.)

Érintett település: *Koronc*

2.1.2. Földtani és felszínalaktani adottságok, értékek

A Pannonhalmi dombság három, északnyugat-délkelet irányú dombvonulatból (Pannonhalmi, Csanaki, Tényői) áll, melyeket hosszanti völgyek (Győrszentmártoni és Tényői) tagolnak. Ezek jórészt felsőpliocén eredetű, kavicsos-homokos folyóvízi öszletekkel, szoliflukciós lejtőüledékekkel és homokos löszel borított pannon üledékből (agyag, agyagmárga, homok, homokkő) épülnek fel. A Kisalföld közepén elhelyezkedő, szigetszerűen kiemelkedő dombság élesen elkülönül a szomszédos tájtól, sajátos mikroklímával, talajtani és élővilági adottságokkal rendelkezik.

Maguk a dombvonulatok is három részre tagolhatók. A völgyekben allúviumok találhatóak, ezt követi egy erózióval erősen kitett lépcsős felszín, majd legfelül kiemelt dombhátakat, tanúhegyeket találunk. A délről északra emelkedő gerincek átlagos magassága 250 és 300 m közötti, legmagasabb pontja az Árpádkúti rész (314 m).

A dombság alapszerkezetét egy, a pliocén korban bekövetkezett árkos vetődés formálta. Felül pannonkori homokos rétegek, mélyebben agyagos rétegek dominálnak. A negyedidőszak későbbi részében újabb kéregmozgások történtek, melyek erős eróziós-deflációs jelenségekkel párosultak. Ennek következtében alakult ki a két fővölgy árka és emelkedtek ki a dombhátak. A dombság területére a würm jégkorszakban különböző vastagságban lösz rakódott le, melynek vastagsága Ravazdnál és Écsen a 20 m-t is eléri.

A legújabb felszínformáló folyamat antropogén eredetű. Az erdők nagymértékű kiirtása az eróziót felerősítette, a borítás nélkül maradt lazább üledékek a völgyekben erodálódtak.

2.1.3. Talajadottságok, talajtani értékek

A vizsgált terület talajai a barna erdőtalajok zónájában, annak is a Kisalföld felőli szegélyén helyezkednek el. Terepi felmérések eredményei, továbbá a szelvényekből nyert adatok szerint az uralkodó talajtípus a Ramann-féle barna erdőtalaj, melynek egyes helyeken megtalálhatjuk kisebb-nagyobb mértékben sztyeppesedett változatait is.

A térség igen aprólékosan tagolt, ennek megfelelően a talajföldrajzi kép is rendkívül mozaikos. Míg a védettebb helyeken a klímazonális barna erdőtalaj különböző mértékben erodált, néhol sztyeppesedő változatai borítják a felszínt, a meredek lejtőkön az eredeti barnaföld zömmel a talajképző kőzetig lepusztult, itt tehát földes kopárok jellemzőek. A völgyek talpán, aljában, különböző vastagságban található barna erdőtalaj lejtőhordalékot. Sok helyen igen jelentős az antropogén behatás. A vízfolyások melletti, alacsonyabb fekvésű területeken az öntéstalajok keskeny sávja húzódik.

Az agrotopográfiai térképen a terület önálló egységként szerepel. Főbb adottságai a következők:

- talajképző kőzet: löszös üledék
- fizikai féleség: vályog
- agyagásványi összetétel: domináns mennyiségben csillámos agyagásványok, valamint kevesebb vegyesrácsú ásvány
- vízgazdálkodás: közepes víznyelésű és vízvezető képességű, nagy vízraktározó képességű, jó víztartó talaj
- kémhatás: gyengén savanyú
- szervesanyag-készlet: 100-200 t/ha
- termőréteg vastagság: 100 cm

Ezen adatokat a helyben végzett vizsgálatok csak részben igazolják. A gyengén savanyú kémhatás és a valóságban túl nagy tűnő termőréteg vastagság csak kis területre korlátozódik. Jelentős változtató tényező többek közt az intenzív antropogén ráhatás is. Az évszázados mezőgazdasági tevékenységek következtében az eredeti erdőtakaró már régen eltűnt, a talajok jó része a felgyorsult erózió áldozatául esett. A nagy múltra visszatekintő szőlőtermesztés nyomán több helyütt forgatott talajok alakultak ki.

2.1.4. Vízrajzi adottságok és értékek

Vízrajzát tekintve a terület felszíni és felszín alatti vizekben szegény. Szerte a domboldalakon időszakos vízfolyásokat, deráziós, eróziós völgyeket találhatunk. A talajvíz mélysége átlagosan 2-5 méter, de a magasabban fekvő dombi részeken olykor csak 30-40 méteres mélységben található.

A három dombhát között két fő patak húzódik. Vízhozamuk nem jelentős. A Pannonhalmi-dombság Tényői-völgyéből érkezik az időszakosan vízzel telt Sósos- vagy Sásos-ér. A másik fő völgyből érkezik a Pándzsa-ér, amely állandó vízfolyás. Előbbi a felső, utóbbi az alsó végén torkollik a Holt-Rábába.

Megemlítendő még további két kisebb vízfolyás: a Pannonhalmi-dombság északi végétől, Győrújbarát felől érkező és Győr-Gyirmót központjában a Holt-Rábába torkolló Gyirmóti-Berettyó, valamint a győri hulladéklerakó fölött található Kis-Pándzsa. Ennek medre az év nagy részében száraz.

A natúrpark területén domináló löszös-homokos altalaj nem kedvez a forrásoknak, azonban a térségben mégis több helyen is találkozhatunk állandó vagy időszakos forrásokkal, vízfakadásokkal. Ezek közül kiemelkedik a Ravaszd területén található Béla-kút, melyet már egy 1235-ben keltezett okirat is említ, vagy a bakonyszentlászlói vasas-kénes-lítiumos vízű Vak Bottyán-forrás.

2.1.5. Növényzeti adottságok és értékek

A Pannonhalmi-dombság növényföldrajzi besorolás szerint az Alföldi flóraidék (Eupannonicum) Arrabonicum flórajárásának és a Dunántúli-középhegység flóraidék (Bakonyicum) Vesprimense flórajárásának határán fekszik. A hegység és a síkság közti átmeneti dombvidék élővilága meglehetősen nagy diverzitású, heterogén: mind a hegységi, mind a síksági fajok előfordulnak benne.

Ahol az enyhe lejtésű völgyek agyagba mélyülnek, értelemszerűen nedvesebb termőhelyek alakulnak ki, ezért találkozhatunk ezen az általában száraz térszínen nedves rétek növényeivel is.

A térséget a nagymértékű iparosítás elkerülte, a táj alakításában főleg a mezőgazdaságnak volt (és van) szerepe. A szocialista rendszer idején szorgalmazott óriástáblák kialakítása a domborzati viszonyokból fakadóan nem igazán volt lehetséges, így a mozaikos térszerkezet nem pusztult el teljesen.

A korábbi években a térségre vonatkozóan több botanikai felmérés is készült (Hortobágyi 1980, Lengyel 2003, Pottyondy 2005-2015, Schmidt 2010-2015). A dombvidék részletes elemzése során közel 1300 növényfajt sikerült megtalálni.

A dombság természetes növénytakaróját eredetileg melegkedvelő tölgyesek, homokpuszták és pusztagyeppek alkották. Foltokban ma is több olyan gyepmaradvány lelhető fel, amelyek az eredeti mozaikos erdőssztyepp-növényzetről tanúskodnak. Ezekben olyan értékesebb fajok fordulnak elő, mint az aranyfürt (*Aster linosyris*), a pongyola harangvirág (*Campanula sibirica*), a védett apró nőszirm (*Iris pumila*) és borzas len (*Linum hirsutum subsp. Glabrescens*). Tavasszal jelenik meg a fekete kökörtör (Pulsatilla pratensis ssp. nigricans) és a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*). A területen előforduló védett ritkaságok közül említésre méltó a homoki nőszirm (*Iris arenaria*) és a szártalan csüdfű (*Astragalus exscapus*). Nyár vége felé virít a magyar repcsény (*Erysimum pannonicum*), a homokviola (*Syrenia cana*), a balti és a magyar szegfű (*Dianthus borussicus*, *D. pontederæ*), a buglyos fátyolvirág (*Gypsophila paniculata*), a tavaszi kőhúr (*Mimuartia verna*), a szalmagyopár (*Heliochrysum arenarium*) és az ékes vasvirág (*Xeranthemum annuum*). Az ajakosok közül említésre méltó a hegyi gamandor (*Teucrium montanum*), a pillangósvirágúak közül pedig a csajkavirág (*Oxytropis pilosa*) és a buglyos zanót (*Cytisus austriacus*).

A korábban bolygatott, de már legalább egy évtizede háborítatlan, esetenként árvalányhajjal (*Stipa pennata*) borított területek cserjékkel sűrűn teletűzdelt gyepszintjében olyan védett fajok találhatók otthonra, mint a leánykökörtör (*Pulsatilla grandis*), az erdei szellőrózsa (*Anemone sylvestris*) vagy a kék csillagvirág (*Scilla vindobonensis*). Nyílik még itt a nagy ezerjófű (*Dictamnus albus*), a bíboros, tarka, agár- és vitézkosbor (*Orchis purpurea*, *O. tridentata*, *O. morio*, *O. militaris*), a fehér- és a kardlevelű madársisak (*Cephalanthera damasonium*, *C. longifolia*), a zöld békakonty (*Listera ovata*) és a fokozottan védett pókhangó (*Ophrys sphecodes*) is.

A közeli Bakony hegyvidéki társulásaira emlékeztet néhány páfrány, hegyi sás és egyes cserjék. A terület legértékesebb erdőállományait az uralkodó akácok között kisebb-nagyobb foltokban található tölgyesek alkotják. Az erdők cserjeszintjében gyakran megtalálható a veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*), a csíkos kecskerágó (*Euonymus europaeus*) és a hamvas szeder (*Rubus caesius*) is.

Kiemelkedő növénytanai értéket képvisel a fenyőfői ősfenyves és ősbörökás. Utóbbi növény Felpécen is jelentős területet borít.

2.1.6. Állattani adottságok és értékek

A dombvidék két nagytájat összekötő szerepe az állatvilág szempontjából is meghatározó, a vonuló állatok számára a dombvonulatok között húzódó vízfolyások, illetve a dombhátak gerincén található összefüggő erdőségek létfontosságú közlekedő folyosót alkotnak. A hegység és a síkság közti átmeneti dombvidéken hegységi fajok éppúgy előfordulnak, mint a síkságokon élők.

A térség állatvilágának fajgazdag képviselői a rovarok, melyek közül kiemelkedő értéket képviselnek a különféle lepkék. A keresztespókok impozáns képviselője a darázspók (*Argiope bruennichi*) és a koronás keresztespók (*Araneus diadematus*). A keményfacsoportok környékén júniusi rajzáskor láthatjuk a szarvasbogarat (*Lucanus cervus*), de ebben az időszakban a cincéreknek is több faja szem elé kerülhet. Védett ragadozó rovarok a bőrfutrinka (*Carabus coriaceus*), az aranypettyes futrinka (*Carabus hortensis*), de ritkábban előfordul a kék futrinka (*Carabus violaceus*) és a ragyás futrinka (*Carabus cancellatus*) is.

A kétélűek közül megtalálható a pettyes göte (*Triturus vulgaris*), a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a kecskebéka (*Rana esculenta*) és a tavi béka (*Rana ridibunda*), valamint a különféle varangy fajok. Ritkább fajnak számít a mocsári- és az erdei béka (*Rana arvalis*, *R. dalmatina*). A zavartalanabb vizekben szaporodóban van a mocsári teknős (*Emys orbicularis*). A partokon a vízisikló (*Natrix natrix*), az erdősültebb tájakon pedig az erdei sikló (*Elaphe longissima*) is előfordul.

Kiemelt értéket képvisel a dombság madárvilága. A natúrpark területén összesen közel 140 madárfajt sikerült megfigyelni. Fészkel a területen a fekete gólya (*Ciconia nigra*) és a barna kánya (*Milvus migrans*), gyakran feltűnik a holló (*Corvus corax*) és a kerecsensólyom (*Falco cherrug*) is. Míg télen a réti sas (*Haliaëtus albicilla*) kerülhet a szemünk elé, vonulási időszakban a különböző récefajok tűnnek fel. Ezek közül említésre méltó a tőkés, a nyílfarkú és a kendermagos réce (*Anas platyrhynchos*, *A. acuta*, *A. strepera*), a kerцерéce (*Bucephala clangula*), a kontyos réce (*Aythya fuligula*), a hegyi réce (*Aythya marila*) és a jeges réce (*Clangula hyemalis*). Ekkor találkozhatunk a halászsassal (*Pandion haliaëtus*) is. A gazdag madárvilágból említést érdemel továbbá az európai viszonylatban is jelentős populációt alkotó gyurgyalag (*Merops apiaster*).

A védett emlősök közül előfordul a vadmacska (*Felis sylvestris*) és a nyuszt (*Martes martes*). A denevérek közül két faj előfordulása bizonyított, ezek a korai denevér (*Nyctalus noctula*) és a közönséges denevér (*Myotis myotis*). A vadásztársaságok nyilvántartásai szerint a térségben a hazai nagyvadfajok közül a gímszavas (*Cervus elaphus*), a dámszarvas (*Dama dama*), az őz (*Capreolus capreolus*) és a vaddisznó (*Sus*

scrofa), az apróvadfajok közül a fácán (*Phasianus colchicus*) és a fogoly (*Perdix perdix*), ragadozók közül a borz (*Meles meles*) és a róka (*Vulpes vulpes*) található meg.

2.1.7. Éghajlati adottságok

A térség a Bakony és a Kisalföld között éghajlatilag is átmenetet képez. A Pannonhalmi-dombság mérsékelt meleg, mérsékelt nedves, enyhe telű, míg a Bakony jóval hűvösebb, csapadékosabb, a Kisalföld pedig melegebb, szárazabb éghajlattal bír. Az északi részekén a csapadék 650-750 mm, legszárazabb a dombság vonulatának keleti része (560 mm). Érdekes, hogy ezen a részen még az északi oldalon is cseres tölgyeseket találunk, míg az emelkedő csapadéku ravazdi és főleg sokorói vonulaton már – ha extrazonális is, de – gyertyános-tölgyesek, sőt bükk szórványos előfordulását is észlelhetjük. A csapadékos napok száma évente átlagosan 96, míg a havas napoké csupán 11 körül mozog.

Hőmérsékleti adatok alapján megállapítható, hogy a területre viszonylag kiegyenlített értékek jellemzőek. A tél enyhe, középhőmérsékletét tekintve a leghidegebb hónap a január (-2,2°C). A nyár mérsékelt meleg, a legmelegebb hónap (szintén középhőmérsékletét tekintve) a július. Az évi középhőmérséklet 9,5-10 °C közötti, míg a Bakonyhoz közelebb eső részek évi középhőmérséklete már csak 9-9,5 °C közé esik. Az óceánikus klíma közelsége folytán azonban a szélsőségek jóval kisebbek.

Fent jelzett adatok az elmúlt évek hektikus időjárási jelenségeinek következtében átalakulóban vannak. Általánosan jellemző a csapadék eloszlásának időbeli koncentrációja, a heves zivatarok és záporok gyakoriságának, hőmérsékleti szélsőségek növekedése.

2.1.8. Épített örökség, kultúrtörténelmi emlékek

A térség kultúrtörténelmi értékeire a két nagytáj közti átmeneti jelleg éppúgy hatással volt, mint a természeti és éghajlati viszonyokra. A Bakony és a Kisalföld között található dombságnak jellegzetesen saját néprajzi irányzatai és stílusa nem alakult ki, inkább a két nagytáj néprajzi értékeinek keveredése figyelhető meg.

A terület kétségkívül legértékesebb kultúrtörténelmi értéke a 996-ban alapított *Pannonhalmi Bencés Főapátság*, amely immáron több, mint 1000 éve a térség fejlődésének egyik legfontosabb motorja. Az egykori apátsági majorságok,

birtokközpontok (Kisnyalka puszta, Ravazdi erdészet, Pannonhalmi majorság) a mai napig kiemelkedő építészeti és kultúrtörténeti értéket képviselnek.

Ezek mellett természetesen számos egyéb népi jellegű épített emlék maradt fent, mint például a *hagyományos stílusban épített népi lakóházak*, melyek közül több tájházként működik, valamint a templomok vagy akár a helytörténeti gyűjtemények. A térség egyik legfontosabb építészeti jellegzetességét az ágasfás parasztházak jelentik, melyek legszebb együttese Tápon, a Hegysor utcában maradt fent, de az utóbbi években Nyalkán, Tényőn és Sokorópátkán is felújításra került több hasonló ilyen épület.

A natúrpark területe nagymértékben egybeesik a Pannonhalmi borvidék területével. Több településen (pl. Bakonygyirót, Felpéc, Kajárpéc, Nyúl) is értékes *pincesorokat*, sváb sorpincéket találunk. Említésre méltók a sokszor a pincesorokkal egy helyen található *barlanglakások* is, melyek közül több (Pannonhalma, Écs) még az 1970-es években is lakott volt.

A török hódoltságot követően az Esterházy, Jankovich és a Batthyány családok építettek több helyen (Bakonytamási, Bakonyszentlászló, Gic) is kisebb *kastélyokat, uradalmakat*.

A térség *templomainak* története esetenként (Pannonhalma, Ravazd, Gyórság, Bakonyszentlászló) az Árpád korra mutat vissza.

A francia hódoltság emlékét őrzi Gyórságon a Ság hegy tetején található kőoszlop. A hagyomány szerint Napóleon a mai Győrújbaráthoz tartozó Francia-kőről irányította 1809-ben a kismegyeri csatát.

Meg kell említeni, hogy a térségben épült fel 1896-ban a 7 magyar törzs emlékét őrző 7 nagy emlékmű egyike. Kevesen tudják, hogy a pannonhalmi Hármashalom középső dombján található emlékével egyidőben Gyórszemerén is emlékművet állítottak.

Különleges értéket képviselnek Lázi település határában, minden szomszédos falu irányában felállított *kőkeresztek*.

A térség élő hagyományait több *népdal- és tánccsoport* (pl. Penderedő, Csobolyó) is ápolja.

2.2. Társadalmi-gazdasági adottságok

2.2.1. A térség települései, lakosság szám

1. táblázat. A Sokoró-Pannontáj Natúrpark településeinek területe és lakosság száma (2014)

Település neve	Lakosság szám (fő)			Járás
	2008	2014	Lakosság változása (%)	
Bakonygyirót	162	139	85,8	Pannonhalmi
Bakonyszentlászló	1930	1780	92,2	Pannonhalmi
Bakonytamási	753	643	85,4	Pápai
Écs	1850	1875	101,4	Pannonhalmi
Felpéc	882	841	95,4	Téti
Fenyőfő	153	117	76,5	Pannonhalmi
Gic	423	356	84,2	Pápai
Győrasszonyfa	541	499	92,2	Pannonhalmi
Gyórság	1458	1465	100,5	Győri
Gyórszemere	3025	3284	108,6	Téti
Győrújbarát	5480	6173	112,7	Győri
Kajárpéc	1380	1284	93,0	Győri
Koroncó	1973	2058	104,3	Győri
Lázi	582	562	96,6	Pannonhalmi
Nagydém	428	355	82,9	Pápai
Nyalka	453	435	96,0	Pannonhalmi
Nyúl	3985	4256	106,8	Győri
Pannonhalma	3552	3925	110,5	Pannonhalmi
Pázmándfalu	991	969	97,8	Pannonhalmi
Pér	2438	2363	96,9	Győri
Ravazd	1245	1216	97,7	Pannonhalmi
Románd	339	311	91,7	Pannonhalmi
Sikátor	338	293	86,7	Pannonhalmi
Sokorópátka	1118	1106	98,9	Győri
Táp	734	738	100,5	Pannonhalmi
Tápszentmiklós	906	978	108,0	Pannonhalmi
Tényő	1522	1540	101,2	Győri
Töltéstava	2107	2272	107,8	Győri
Veszprémvarsány	1064	1036	97,4	Pannonhalmi

A térség lakosainak száma 2014-ben: 42 869 fő.

500 fő alatti településeken él a lakosság 5,84 %-a	(8 település)
500-1000 fő lakosú településeken él a lakosság 11 %-a	(6 település)
1000-2000 fő lakosú településeken él a lakosság 26,3 %-a	(8 település)
2000-3000 fő lakosú településeken él a lakosság 15,6 %-a	(3 település)
3000 fő fölötti településeken él a lakosság 41,14 %-a	(4 település)

2.2.2. Térségi kapcsolatok, közlekedés

A Sokoró–Pannontáj Natúrparkhoz tartozó települések a Sokorói-dombság vonulatai között helyezkednek el. A térségen fut keresztül a 82-es és 83-as közlekedési főútvonal, és a Győr-Veszprém vasútvonal. Északról a Győrt elkerülő autópálya határolja a területet. Győrtől a 82-es főútvonal vezet át a térség keleti részén, s halad Veszprém és a Balaton irányába. A 82-es út lehetővé teszi a közelben (Nyúl, Écs, Ravasz, Veszprémvarsány) fekvő települések könnyű elérhetőségét. Az út közvetlen közelében fekvő néhány település egyéb adottságaiból következően szintén előnyt élvez a főútvonalnak (Pl. Pannonhalma). A mellékútvonalakon fekvő falvak viszont nehezen elérhetőek, a falvak közötti összeköttetések is hiányoznak. A legrosszabb közlekedés-földrajzi helyzetben Nyalka, Pázmándfalu, Táp és Sokorópátka vannak.

Ez a közlekedés-földrajzi helyzet az ÉNy-DK irányba futó völgyek miatt alakult ki. A jelenleg nehezebben megközelíthető települések elérhetőségét keresztirányú (K-Ny) utak megépítésével lehetne javítani. Ebben az esetben azonban mérlegelni kell, hogy itt található a Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet, amelyen az utaknak keresztül kellene futniuk. A védett értékek, a tájkép megóvása érdekében ésszerű kompromisszumra kell törekedni.

A térséget az M1-es autópálya mellett a Bécs-Budapest vasútvonal kapcsolja be a gazdaság vérkeringésébe. Erről ágazik le Győrnél a Veszprém felé futó vasútvonal, amely a Pándzsa völgyén halad végig a Pannonhalmi-dombság alatt. A Győr-Veszprém vasútvonalat a kihasználatlanság miatt már meg akarták szüntetni. A vasútvonal kihasználtságát a nyomvonal mentén létrehozott színvonalas, magas igényeknek is megfelelő turisztikai kínálat, zöldút-hálózat jelentene.

2.2.3. Hagyományos gazdálkodási tevékenységek

A Pannonhalmi dombság területének elaprózódott, változatos geológiai-földrajzi adottságai a gazdálkodási formák rendkívüli diverzitását tették lehetővé. A völgyektől a dombhátak felé haladva rétek, legelők, kaszálók, szántók, szőlők, gyümölcsösök és erdők váltották egymást. A döntő mértékben a Pannonhalmi Főapátság által irányított gazdálkodási struktúrát a kommunizmus évtizedei alatt állami irányítású TSZ-ek váltották fel. A változatos adottságú területek azonban nem tették lehetővé nagy táblák intenzív művelését, így az egykori térhasználati rendszer maradványai a mai napig megfigyelhetők.

Az egyik legmeghatározóbb hagyományos gazdálkodási tevékenység minden bizonnyal a szőlőművelés, de számos helyen a mai napig jó fűvű kaszálókkal is találkozhatunk. Mindkét gazdálkodási formára igaz, hogy ezen a vidéken az alapkőzet hatása kevésbé meghatározó, viszont egyes domborzati elemek, pl. az árnyékosabb-hűvösebb domboldalak, a páradús platók és domboldalak erősen befolyásolják a gazdálkodást.

A dombvidék klímája kiváló a gyümölcsösök, különös tekintettel bogyós gyümölcsök telepítésére, egykor országosan is kiemelkedő málnatermő vidék volt. A málna mellett a feketeteribizli termesztése is jelentős és régi hagyomány.

Különös értéket képviselnek a térségben található szórvány gyümölcsösök. A régi hagyományos tájfajta begyűjtését a Pannonhalmi Főapátság a Kisalföld Erdőgazdaság Ravazdi Erdészetével közösen 2015-ben szervezett formában kezdte meg, ezen kívül több egyházi intézmény kertjében találhatóak már újonnan telepített, hagyományos fajtákból álló gyümölcsösök.

A területen az intenzív mező- és erdőgazdasági művelés következtében háborítatlan erdő nem található. *Magyarország természetes növénytakaró térképe* szerint a termőhely klímáját 50% relatív páratartalom és 6-800 mm-es évi csapadék jellemzi. Ennek megfelelően az eredeti (zonális) erdőtársulás minden valószínűség szerint cseres-tölgyes (*Quercetum petraeae-cerris*) volt, melyet helyenként (extrazonális) gyergyános-kocsánytalan tölgyesek (*Quercus petraeae- Carpinetum*) és cseres-molyhos tölgyesek (*Quercetum pubescenti-cerris*) váltottak fel. A jelenleg uralkodó három fafaj a fenyő, a tölgy és az akác.

A védett területeken követendő természetvédelmi célokat az 1996-ban meghozott LIII. törvény tartalmazza. A törvény értelmében a védett természeti területeken lévő erdők természetvédelmi elsődleges rendeltetésűek. A természetvédelméről szóló LIII. törvény 33.§. (3) bekezdés b) pontja kimondja a védett területeken az őshonos

fajok felhasználását. Lehetőség szerint törekedni kell a sok fajjű, többszintes erdők kialakítására, visszaállítására.

Az élővilág és az élőhely védelme miatt szükségesnek mutatkozik a kezelés során a terület fenntartásában illetékes szervezetek (erdészet, természetvédelem, natúrpark, tulajdonosok, stb.) által közösen világos célok és azok eszközeinek megfogalmazása. A természetvédelem távlati céljainak (biodiverzitás elősegítése, fajok megoszlási arányainak fenntartása, tájkép védelme, stb.) az erdészeti távlati célokkal (gazdaságosság, talajvédelem, vadgazdálkodás, magtermelés, stb.) való harmonizációja kizárólag egy komplex szemléletmóddal összeállított, közösen elfogadott tervszerint valósítható meg eredményesen.

Kiemelkedő értéket képvisel a 11 vadászterületet is érintő térség vadállománya. Bár az apróvad élőhelye az elmúlt évtizedek nagyüzemi művelése miatt jelentősen visszaszorult, napjainkra ez javuló tendenciát mutat, de jelentős a gímszarvas, őz és a vaddisznó állománya is.

A mezőgazdaság lehetőségeit és korlátait mindenekelőtt a földrajzi-természeti viszonyok határozzák meg. Ezek közül is a legfontosabbak a talajviszonyok, az éghajlat a domborzat és a vízjárás. A mérsékelt meleg és mérsékelt száraz éghajlatú dombországban a vegetációs időszak középhőmérséklete 16°C körüli. A dombvonulatok nagyobb részét lösz alapkőzeten kialakult agyagbemosódásos barna erdőtalajok fedik.

A természeti adottságok mellett a mezőgazdaságra ugyanakkor a szociális viszonyok is jelentős hatással bírnak. A térség településeire jellemző, hogy Győr iparosodásának következtében a mezőgazdasági termelés már a 70-es években visszaszorult, az ebben a szektorban dolgozók aránya lecsökkent. A munkavállalók zöme az iparban és a terciér ágazatban találtak munkát. A nagy államosításokat megelőzően a területet jórészt szántók és szőlők borították. Az ezt követő termelési-szerkezet átalakítás következtében a szőlők többségét kivágták, a térség döntő hányadát egészen a 90-es évek végéig szántóként hasznosították, vagy a művelés hiányának következtében elbokrosodott, spontán beerdősült.

A mezőgazdaság két alapágazatán belül a növénytermesztés dominál. Az éghajlat és a szűkös vízkészlet miatt elsősorban a kevésbé hő- és vízigényes növények termelhetők eredményesen. Területborítás szempontjából a legnagyobb hányadot a szántók részaránya teszi ki. A szántóterületek többsége a jó talajadottságú völgyekben található. A legnagyobb részarányt képviselő termelt növények: búza, kukorica, cukorrépa, napraforgó.

A táj adottságaiból és a történeti hagyományokból adódóan a művelési ágak közül a szőlőművelés is kiemelkedik. A natúrpark településeinek egy része a Pannonhalmi Borvidékhez tartozik. Míg a rendszerváltozást követően a borvidéken némileg csökkent a szőlőterületek nagysága, napjainkban ez ismét növekvő tendenciát mutat. Az idős, korszerűtlen ültetvények jórészt megszűntek, a fiatal, nagyobb potenciális termőképességű ültetvények kerültek túlsúlyba. A vidék jellemző szőlőfajtái többek között az olaszrizling, tramini, királylányka, cserszegi fűszeres, oportó, pinot noir, chardonnay.

A Sokoró-dombvidék klímája kiváló a gyümölcsösök telepítésére, különös tekintettel a bogyós gyümölcsökre. Egykor országosan is kiemelkedő málnatermő vidék volt, de a málna mellett jelentős területen folyt a feketeribizli termesztése is. Sajátos, a Főapátsághoz köthető térségi jellegzetesség a különféle gyógynövények termesztése, melyek közül kiemelkedik a levendula művelése.

A térségben az állattenyésztés a kommunista államosítást megelőzően nagyon nagy jelentőséggel bírt. A Főapátság majorságaiban több tízezres állatlátszámot gondoztak hozzáértő módon. A szocialista rendszer kezdetét követően az állattenyésztés jelentősége töredékére csökkent, az 1990-es évekre az állományok drasztikus csökkenése volt jellemző. Nagyüzemi körülmények között elsősorban szarvasmarhát (Románd, Töltéstava) és sertést (Lázi, Pér, Táp) tartottak. A juhtartók száma a többi állatfajéhoz képest elenyésző, azonban az utóbbi években nagyobb nyájakkal is találkozhatunk. (Pér, Pannonhalma, Pázmándfalu)

A térségben lovakkal kizárólag magángazdaságokban találkozhatunk.

A natúrpark területén egyre több méhész dolgozik, optimális időjárási körülmények között kiváló akác és repceméz készíthető. Egyes méhészek országosan is egyedülálló gyógynövényes mézkülönlegességeket is készítenek.

Turizmus

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark területe minden szempontból alkalmas magas minőségű turisztikai programok lebonyolítására. Kiemelkedő jelentőségű a világörökségként, hungarikumként és nemzeti emlékhelyként is számon tartott Pannonhalmi Bencés Főapátság, de a térség többi településén is számos turisztikai attrakció várja az idelátogatókat.

A térség legjelentősebb turisztikai lehetőségei a kulturális-, öko-, aktív-, bor-, falusi- és zárandokturizmusban rejlenek.

Nagy hátrányt jelent, hogy a térségben hiányoznak vagy csak kis számban hozzáférhetők az igazán minőségi szálláshelyek, legyen szó akár magas kategóriájú szállodákról, vagy akár falusi szálláshelyekről. A falusi turizmus igényeit minden tekintetben kielégítő központtal jelenleg csak Bakonyszentlászló, Pannonhalma és Veszprémvarsány települések rendelkeznek.

A térségben több országos jelentőségű, jelölt túraútvonal is található, melyek figyelembe veszik és szorosan kapcsolódnak a borvidék látnivalóihoz is. Jelölt és karbantartott túraútvonalak elsősorban a Bakonyhoz közeli területeken vezetnek, de a dombvonulatok között is rengeteg túrázásra alkalmas, szép terep húzódik.

Külön említést érdemelnek a területet érintő jelölt zárandokutak, mint a Szent Jakab út, a Szent Márton út, vagy a Mária út. A zárandokok számára több településen zárandokszállásokat alakítottak ki. (Pannonhalma, Lázi, Táp)

Bár a térségben több lovas majorság is működik, valódi szervezett lovas turizmus a natúrpark területén a mai napig nem alakult ki.

Kerékpáros útvonalak kijelölésére az elmúlt években több kísérlet is volt, azonban kiépített útvonal nagyon kevés van. A térséget érinti az országos tervekben már szereplő, Győrt a Balatonnal összekötő kerékpárút nyomvonala.

Az ökoturizmus fontos helyszíneit jelentik a különféle erdei iskolák és ökológiai központok. A natúrpark területén több erdei iskola is működik (Ravaszd, Vinye, Táp, Kisnyalka), melyekben az egész év során nagy számban fogadnak vendégeket.

A Pannonhalmi dombság három vonulatának lejtőin a római kor óta termesztnek szőlőt. A Pannonhalmi Főapátság e tekintetben is meghatározta a vidék fejlődését: a térség történelme, társadalmi és gazdasági fejlődése jelentősen összefüggött a szőlőtermesztéssel, a szőlő kultúrával. A szocialista ipari termelés pusztítását követően 1995-ben megalakultak a Hegyközségek, alapját jelentve a jövőbeli minőségi borkészítésnek. A natúrpark területén a hegyközségeket a Pannonhalma - Sokoróalja Borvidék Hegyközségi Tanácsa foglalja magába.

A szőlőterület kétharmadán fehér szőlőfajták találhatók: elsősorban rajnai rizling, sauvignon blanc és fűszeres tramini, de a borvidék tradicionális fajtái (olasz rizling, ezerjő, sárfehér) és néhány ígéretes nemzetközi fajta (chardonnay, pinot blanc) is

szerepel a fajtaválasztékban. Az egyharmad részt alkotó kék szőlőfajták közül a pinot noir a legjelentősebb, de merlot és cabernet franc ültetvényekkel is találkozhatunk.

A natúrpark 29 települését felölelő területe – sok más kedvező adottságával is összefüggésben – nagyon kedvező feltételeket biztosít ahhoz, hogy gyalog, biciklin vagy lovon, összefoglaló néven *zöldúton* fedezzük fel értékeit, látnivalóit. A települések viszonylag közel esnek egymáshoz, és számos esetben tartozik hozzájuk szőlőhegy, pincesor vagy más külterületi településrész, ami a táj felfedezését ingergazdagabbá teszi. Mindez együtt jár azzal is, hogy sokszor jó minőségű utak vezetnek olyan helyeken is, amit gépjárművek csak ritkán használnak, ezért kerékpárral könnyen felfedezhető a környék.

A natúrpark területe különleges változatosságot nyújt táji szempontból: az alföldi szántók, legelők mellett a Pannonhalmi-dombság lankái, szőlői, erdői, vízfolyásai valamint a Bakonyalja középhegységi erdői a Cuha-szurdokkal mind-mind ehhez a térséghez tartoznak. A távolságok megengedik, hogy akár gyalog, akár biciklivel vagy lovon könnyen bejárjuk a környék egymástól különböző karakterű részeit. Külön könnyebbség, hogy bár vadregényes tájakat, szép kilátópontokat érintünk, a szintkülönbségek nem nagyok, pl. kerékpárral kevésbé gyakorlottak számára is könnyen járhatóak.

2.3. A természeti-táji értékek megőrzése

2.3.1. Természetvédelem

Országos jelentőségű védett természeti területek

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark területe két nemzetipark-igazgatóság – a sarródi székhelyű Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság és a csopaki székhelyű Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság – működési területéhez tartozik.

A területet öt országos jelentőségű védett természeti terület – két tájvédelmi körzet (TK): Pannonhalmi TK és Magas-bakonyi TK, három természetvédelmi terület (TT): Pannonhalmi arborétum TT, Hódoséri ciklámenes TT és Fenyőfői ősfenyves TT – érinti. Ezek természeti és kultúrtörténeti örökségét az alábbiakban mutatjuk be.

Pannonhalmi tájvédelmi körzet

Védetté nyilvánítás éve: 1992

Terület: 7100 ha (érintett területegység: Pannonhalmi-dombság – 2471 ha)

Érintett települések: Győrújbarát, Nyúl, Écs, Pannonhalma, Ravasz, Gic, Sokorópátka, Tényő, Kajárpéc, Felpéc

Természetvédelmi kezelő: Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság

A tájvédelmi körzet a natúrpark területét érintően mindhárom dombvonulat nagyjából erdő fedte részeire kiterjed, és kisebb egységei vannak a domblábi térszíneken is (pl. felpérci „ősborókás”).

A tájvédelmi körzet dombsági része elsősorban növény- és állattani értékei alapján kapott természetvédelmi oltalmat. Természetközeli állapotú élőhelyei között legjelentősebbek és legértékesebbek a Csanaki-vonulat cseres-tölgyes erdőállományai. A fátlan élőhelyek között a legjelentősebb természeti értékeket a homokpusztai gyepek hordozzák.

Az ember által létrehozott élőhelyek között tájképi szempontból kiemelkedő értéket képviselnek a domboldalak kaszálórétjei, melyek számos ritka, védett növény- és állatfaj élőhelyei. A dombtetőkön helyenként még megtalálhatók az egykori gyümölcsösök idős gyümölcsfái, amelyek ma már beerdősült környezetükben különleges hangulatot árasztanak.

Az innen ismert közel ezer virágos növényfaj között számos ritka, védett növényt találunk, mint például a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), a törpe és tarka nőszirm (*Iris pumila*, *I. variegata*), a leánykökös (Pulsatilla grandis), az erdei szellőrózsa (*Anemone sylvestris*), a csillagvirág (*Scilla vindobonensis*), a körislevelű ezerjófű (*Dictamnus albus*), az agár-, vitéz, bíboros és tarka kosbor (*Orchis morio*, *O. militaris*, *O. purpurea*, *O. tridens*), a fehér és kardos mádás (Cephalanthera damasonium, C. longifolia), a zöld békakonty (*Listera ovata*), valamint a fokozottan védett pókbangó (*Ophrys sphegodes*). A gyertyános-tölgyesek őszi ékessége az erdei ciklámen (*Cyclamen purpurascens*). Állatvilágának kiemelkedő jelentőségű tagja a löszfalakhoz kötődő gyurgyalag (*Merops apiaster*). A ritka ragadozómadarak között előfordul a darázsölyv (*Pernis ptilorhynchus*) és a kabasólyom (*Falco subbuteo*). Az itteni erdők védett emlősei a vadmacska (*Felis sylvestris*) és a nyuszt (*Martes martes*). A terület telepített erdei közül a legértékesebb az Écs határában lévő erdei fenyves.

A tájvédelmi körzet földtudományi természeti értékei közül kiemelkedőek a lösszel fedett területek meredekfalú, néha 10-15 m mély vízmosásai, helyi nevükön „horgosok”, melyek közül a legnagyobb a nyúli „Szurdik”, alján a szálban álló kőzetbe vájt pincékkel, „barlanglakásokkal”.

A természeti értékek állapota sajnos mind a fás, mind a fátlan élőhelyek esetében nem minden esetben megfelelő. Különös az özönnövények (pl. akác, kanadai aranyvesző) terjeszkedése jelent komoly problémát. Számos területen a természetvédelmi célú kezelés hiánya okozza a nem megfelelő állapotot (pl. felpérci „ősborókás”).

Pannonhalmi arborétum természetvédelmi terület

Védetté nyilvánítás éve: 1963

Terület: 25,6 ha

Érintett település: Pannonhalma

Természetvédelmi kezelő: Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság

A bencés szerzetesek egykori Szent Márton-hegyi kertje hazánkban a legkorábbiak közül való, már egy Szent László királyunk által kiadott oklevelében is említik. Ez a kolostorkert a rend 1786. évi felosztatásakor sajnos elpusztult, ennek ellenére a jelenlegi arborétum elődjének tekinthető. A kert újabb fejlesztése a rend visszaállítása után hamar megkezdődött. Az 1840-es években területét bővítették és angolkert jelleggel alakították át. A világháborús károk ellenére 1959-ben már 22 fenyő és 130 lombos fafajt írtak össze a területről. Természetvédelmi oltalom alá helyezését Dr. Jávorka Sándor akadémikus javaslatára a Pannonhalmi Főapátság kezdeményezte.

Az elmúlt években KEOP pályázati forrás felhasználásával folytatódott az arborétum tervszerű fejlesztése. A szerzetesi életmód bemutatásának fontos eleme a gyógynövénykert, a gyógynövényház és a levendula lepárlóépület, melyek segítségével a látogatók megismerhetik a növényeknek az emberi egészség visszaállítására, illetve megőrzésére kifejtett áldásos hatásait.

Az arborétumot a fenntartó szervezetek példás módon kezelik, amiben fontos szerepet kapott a KEOP pályázat keretében rendelkezésre álló pénzügyi forrás.

Fenyőfői ősfenyves természetvédelmi terület

Védetté nyilvánítás éve: 1954

Terület: 409 ha

Érintett települések: Bakonyszentlászló és Fenyőfő

Természetvédelmi kezelő: Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság

A Fenyőfő környéki homokkal fedett síkság a Bakonyalja részeként átmeneti helyzetet foglal el a Bakony hegyei és a melegebb kistáji tájak közé ékelődő Sokoró között.

A természetvédelmi terület a laza, humuszszegény homokos talajon kialakult, a jégkorszak óta itt élő erdei fenyves megőrzésére jött létre. A sajátos élőhely megmaradása annak köszönhető, hogy a csekély tápanyag-ellátású homoktalajokon a pionír erdei fenyő jobban fent tud maradni, mint a lombos fajok. Ez a homoki erdeifenyves (*Festuco vaginatae-Pinetum sylvestris*) növénytársulás egyetlen magyarországi előfordulása, s egyben a Kárpát-medence központi részének egyetlen talajtani okokból fennmaradt őshonos erdeifenyő-állománya.

Élővilágának sajátos vonása az alföldi és hegyvidéki növény- és állatfajok sajátos keveredése, ami földrajzi helyzetével és talajviszonyaival áll összefüggésben. Síkvidéki jellegű növényfajai például a homoki ibolya (*Viola rupestris*), a pusztai kutyatej (*Euphorbia seguierana*), a magyar csenkesz (*Festuca vaginata*), a védett fényes poloskamag (*Corispermum nitidum*), a homoki vértő (*Onosma arenarium*), míg a kifejezetten hegyvidéki faj például a kis holdruta (*Botrychium lunaria*) és a szálkás pajzsika (*Dryopteris carthusiana*). A fenyőerdőkre jellemző növényfajai a zöldvirágú, a kis és a kereklevelű körtike (*Pyrola chlorantha*, *P. minor* és *P. rotundifolia*). Az orchideafélék képviselője a területen a kétlevelű sarkvirág (*Platanthera bifolia*), a vitézkosbor (*Orchis militaris*), a kardos és piros madársisak (*Cephalanthera longifolia* és *C. rubra*). A boga rögök között a védett fenyves dísz bogár (*Calophora mariana*), az ácsincér (*Ergates faber*) jelenléte említendő, míg ritka lepkefajunk a foltos tarkaaraszoló is előfordul itt.

Erre a különleges fenyves erdőre Kitaibel Pál 1799-ben hívta fel a figyelmet. A neves botanikus kopjafája az ősfenyves keleti szélén, a vasútvonal mellett áll.

A fenyves állapota az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben romlott. Korábban a bauxitbányászat okozott helyenként helyrehozhatatlan károkat, később az élőhelyek szárazodása és az ezzel járó egyéb tényezők (pl. gombafertőzés, szél okozta károkat)

járultak hozzá a fenyves állapotának romlásához. 2013-tól olyan mértékű pusztulás indult meg, amire korábban még nem volt példa. Legnagyobb számban az erdeifenyők száradtak ki, és ezzel párhuzamosan több feketefenyő is pusztulásnak indult. A fenntartó szervezetek aktív beavatkozásokkal igyekeznek megőrizni ezt az országos jelentőségű természeti értéket.

Hódoséri ciklámenes természetvédelmi terület

Védetté nyilvánítás éve: 1990

Terület: 24,4 ha

Érintett település: Bakonyszentlászló

Természetvédelmi kezelő: Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság

A terület védetté nyilvánításának célja a Hódos-ér völgyalji erdeiben előforduló erdei ciklámen (*Cyclamen purpurascens*) élőhelyének megőrzése volt. Ez ennek a közép-európai elterjedésű, hegyvidéki jellegű növényfajnak az utolsó bakonyi élőhelye. Elsősorban a bükkösökben, a gyertyán elegyes bükkösökben és a patakmenti ligeterdőkben fordul elő.

Magas-bakonyi tájvédelmi körzet

Védetté nyilvánítás éve: 1991

Terület: 8 753 ha

Érintett települések: Bakonyszentlászló és Fenyőfő

Természetvédelmi kezelő: Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság

A védett természeti terület a Dunántúli-középhegység egyik legerdősültebb, természetközeli állapotú bükkös erdőkkel borított tájegysége. A nagy, összefüggő erdőségek számos ritka, védett és fokozottan védett növény- és állatfaj számára biztosítanak élőhelyet. Földtudományi természeti értékei közül kiemelkedik a nagyjából dachsteini mészkőben létrejött mintegy 30 barlang.

A tájvédelmi körzet a natúrpark két településének közigazgatási területét érinti. A kijelölés alapjául szolgáló természeti értékek nagyjából a natúrpark területén kívül helyezkednek el. A tájvédelmi körzet közelsége azonban pozitív hatással lehet a natúrpark bakonyi településeinek turizmusára.

Helyi védett természeti területek és értékek

A natúrpark települései közül 3 település alkotta meg a természeti értékek helyi szintű védelmére vonatkozó rendeletét, amelyre a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény ad lehetőséget. A helyi jelentőségű természeti területeket és értékeket az alábbiakban mutatjuk be.

Écs - ősfenyves

Védetté nyilvánítás éve: 1997

Terület: 2,25 ha

A település Csillaghegynek nevezett részén (GPS: É 47° 32' 49.99" , K 17° 42' 13.15") található erdei fenyves. Hazánk három „ősfenyvesének” egyike. A területen előforduló védett fajok közül kiemelkedik a kardos madársisak (*Cephalanthera longifolia*), a vitézkosbor (*Orchis militaris*), a dombi és a homoki ibolya (*Viola collina*, *V. rupestris*), illetve a fenyves dísz bogár (*Calcophora mariana*) és a daliás cincér (*Acanthocinus aedilis*).

Győrújbarát - védett természeti terület

Védetté nyilvánítás éve: 2005

Terület: 19,6 ha

A település felett emelkedő dombvonulat (Győrújbaráthegy) fennsíkján és lankás oldalán, mozaikos, kisparcellás jellegű (rét, kaszáló, gyümölcsös, erdő) területen található értékes élőhely. Értékes növényfajai közül kiemelkedik az igen ritka, fokozottan védett pókbangó (*Ophrys sphegodes*). Egyéb ritka, védett fajok a békakonty (*Listera ovata*), a bíboros és vitézkosbor (*Orchis purpurea* és *O. militaris*), a selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*) és a nagy pacsirtafű (*Polygala major*), illetve a farkasalma lepke (*Zerynthia polyxena*), az atalanta-lepke (*Vanessa atalanta*), a kis rókalepke (*Aglais urticae*), a gyurgyalag (*Merops apiaster*) és az erdei fülesbagoly (*Asio otus*).

Nyúl – védett természeti terület

Védetté nyilvánítás éve: 1999

Terület: 11,65 ha

A védett természeti terület két különböző jellegű, egymástól független területfoltból áll, melyek a 82-es számú főút és a 8222-es számú összekötőút között helyezkednek el. Az egyik területfolt egy vízfakadásos vizes élőhely, a másik egy homokdomb. Ritka, védett fajok közül kiemelkedik a homoki fátyolvirág (*Gypsophila paniculata*), az árlevelű len (*Linum tenuifolium*) és a csajkavirág (*Oxytropis pilosella*), illetve a gyurgyalag (*Merops apiaster*) és a vörös vércse (*Falco tinnunculus*).

Nyúl – gyurgyalag fészkelőhelye

Védetté nyilvánítás éve: 1999

Terület: 0,14 ha

Az Incső utca felső, dombsági részénél található löszfal, amelyben a ritka, védett gyurgyalag (*Merops apiaster*) 25-30 költőüreget rejtő fészkelő helye van.

Natura 2000 területek

A közösségi jelentőségű területek kijelölésére az Európai Unió Élőhelyvédelmi és Madárvédelmi Irányelvei alapján került sor. Ezek az ún. Natura 2000 területek, melyek területi érintettségét az alábbi térkép mutatja be, illetve a területeket az alábbiakban ismertetjük.

Péri repülőtér kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület (HUFH20007)

Érintett település: Pér

Terület: 214,9 ha

A terület kiemelt fontosságú célja a pannon homoki gyepek élőhelytípus, illetve az ahhoz kötődő ürge (*Spermophilus citellus*) kedvező természetvédelmi helyzetének fenntartása.

Pannonhalmi-dombság kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület (HUFH20008)

Érintett település: Écs, Felpéc, Fenyőfő, Gic, Győrújbarát, Kajárpéc, Nyúl, Pannonhalma, Pér, Ravazd, Sokorópátka és Tényő

Terület: 7676,2 ha

A terület kiemelt fontosságú célja az alábbi élőhelytípusok, illetve fajok kedvező természetvédelmi helyzetének fenntartása: szubpannon sztyeppék, pannon homoki gyeppek, pannon löszgyeppek, sík- és dombvidéki kaszálórétek (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*), illetve szarvasbogár (*Lucanus cervus*).

A terület kiemelt fontosságú célja az alábbi élőhelytípusok, illetve fajok kedvező természetvédelmi helyzetének helyreállítása: sík- és dombvidéki kaszálórétek (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*), pannon gyertyános-tölgyesek *Quercus petraea*-val és *Carpinus betulus*-szal, pannon cseres-tölgyesek és pannon homoki borókás-nyárasok (*Junipero-Populetum albae*), illetve nagy hőscincér (*Cerambyx cerdo*), leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*), homoki nőszirm (*Iris humilis ssp. arenaria*).

Északi-Bakony kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület és különleges madárvédelmi terület (HUBF30001)

Érintett települések: Bakonyszentlászló és Fenyőfő

A Bakony legérzékenyebb része, viszonylag nagy kiterjedésű természetközeli erdei élőhelyekkel (szubmontán bükkösök, cseres tölgyesek), s ennek köszönhetően fajgazdag madárvilággal. Elsősorban a harkályfélék és a ragadozó madarak számára jelentős terület. A madárvédelmi terület jelölőfajai közül jelentős állománya van a darázsölyvnek (*Pernis apivorus*), a fehérhátú fakopáncsnak (*Dendrocopos leucotos*), a balkáni fakopáncsnak (*Dendrocopos syriacus*), a közép fakopáncsnak (*Leiopicus medius*), a fekete harkálynak (*Dryocopus martius*), az európai lappantyúnak (*Caprimulgus europaeus*), az örvös légykapónak (*Ficedula albicollis*), a tövisszűrő gébicsnek (*Lanius collurio*) és a karvalyposzátának (*Currucula nisoria*).

A terület kiemelt fontosságú célja az alábbi élőhelytípusok, illetve fajok kedvező természetvédelmi helyzetének fenntartása, helyreállítása: pannon sziklagyeppek (*Stipo-Festucetalia pallentis*), meszes alapkőzetű féltermészetes száraz gyeppek és cserjésedett változataik (*Festuco-Brometalia*), síkságok és a hegyvidéktől a magashegységig tartó szintek hidrofil magaskórós szegélytársulásai, sík- és

dombvidéki kaszálórétek (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*), mézskedvelő üde láp- és sásrétek, mézskősziklás lejtők sziklanövényzettel, nagyközönség számára meg nem nyitott barlangok, szubmontán és montán bükkösök (*Asperulo-Fagetum*), *Cephalanthero-Fagion* közép-európai sziklai bükkösei mészkövön, pannon cseres-tölgyesek, szubpannon sztyeppék, mésztufás források (*Cratoneurion*), Közép-Európa domb- és hegyvidéki mészkő-törmelékletői, lejtők és sziklatörmelékek *Tilio-Acerion*-erdői, enyves éger (*Alnus glutinosa*) és málygás kőris (*Fraxinus excelsior*) alkotta ligeterdők (*Alno-Padion*), pannon gyertyános-tölgyesek *Quercus petraea*-val és *Carpinus betulus*-szal és Pannon molyhos tölgyesek *Quercus pubescens*-szel, illetve díszes tarkalepke (*Euphydryas maturna*), erdei szitakötő (*Ophiogomphus cecilia*), gyászincér (*Morimus funereus*), havasi cincér (*Rosalia alpina*), hegyesorrú denevér (*Myotis blythii*), kis patkósorrú denevér (*Rhinolophus hipposideros*), közönséges denevér (*Myotis myotis*), lápi tarkalepke (*Euphydryas aurinia*), nagy hőscincér (*Cerambyx credo*), nagy szarvasbogár (*Lucanus cervus*), nagy tűzlepke (*Lycaena dispar*), nagyfülű denevér (*Myotis bechsteini*), pisze denevér (*Barbastelle barbastelle*), sárgahasú unka (*Bombina variegata*), sárga gyapjasszövő (*Eryogaster catax*), skarlátbogár (*Cucujus cinnaberinus*), sötét hangyaboglárka (*Maculinea nausithous*), vérfű-hangyaboglárka (*Maculinea teleius*), vidra (*Lutra lutra*) és vöröshasú unka (*Bombina bombina*).

Egyedi tájértékek

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény meghatározása szerint egyedi tájértéknek minősül „az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van”. Az egyedi tájértékek kataszterezésének részleteit –, így az egyedi tájértékek osztályozását, a felmérések vizsgálati területét, a felmérési adatok rögzítésére szolgáló adatlapot, valamint ezen értékek megállapítására, nyilvántartásba vételére vonatkozó előírásokat – az MSZ 20381: 2009 „Természetvédelem. Az egyedi tájértékek kataszterezése” című Magyar Nemzeti Szabvány rögzíti.

Az egyedi tájértékek hivatalos nyilvántartása a *Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) egyedi tájérték modulja*. A központi nyilvántartás szerint a natúrpark területén 6 település katasztere készült el, melyeken a nyilvántartott tájértékek száma összesen 92. Ezek a települések és nyilvántartott tájértékeik száma a következő: Győrújbarát – 15 egyedi tájérték, Bakonyszentlászló – 16 egyedi tájérték, Nyúl – 16 egyedi tájérték, Ravasz – 10 egyedi tájérték, Pannonhalma – 16 egyedi tájérték, Fenyőfő – 19 egyedi tájérték. Összességében megállapítható, hogy a nyilvántartásba vett tájértékek száma messze nem tükrözi a terület tájértékekben való gazdagságát.

2014-ben a natúrparki települések tájértékeinek feltárását célozta egy, a *Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesület* koordinálásával zajló program. A felmérés keretében a 29 natúrparki települést érintően összesen 474 tájérték felmérésére került sor. A tájértékek elérhetők az egyesület honlapján (<http://www.pannontaj.hu/tajertek-felmeres/>).

A terület természetvédelmi helyzete alapján összességében megállapítható, hogy a natúrpark hazai és Európai Unió védelem alatt álló természeti területei, természeti-táji értékei olyan potenciált képviselnek, amelyek természetvédelmi előírásokkal összhangban lévő, fenntartható módon történő hasznosítása a térség fejlődése szempontjából jelentős potenciált hordoz magában. Egyes természeti területek aktív kezelésével azok állapota, s ezzel egyben hasznosítási lehetősége komoly mértékben javítható, ezért a natúrparkot alkotó szervezetek, személyek a természetvédelmi kezelésben is a jelenleginél fontosabb szerepet kaphatnak, ami indokoltá teszi az érintett nemzetipark-igazgatósággal történő aktív, kölcsönös előnyökön alapuló együttműködést.

2.3.2. A kulturális örökség védelme

A natúrpark területének országos és nemzetközi szinten legjelentősebb kulturális értékét a világörökség részét képező Pannonhalmi Bencés Főapátság jelenti. Emellett azonban nem szabad megfeledkezni a kisebb értékekről sem. Az elmúlt évszázadok örökségeként ránk maradt építészeti, gazdálkodási, tánc- és dalkultúra felbecsülhetetlen kincset jelent.

Bár a térségnek sajátosan jellegzetes viselete, tánca a Bakony, a Kisalföld és a Rábaköz szorításában nem alakult ki, a tájházak, néptánc és népdalkörök hatalmas anyag őrzői.

Az építészeti értékek közül kiemelkednek az ún. ágasfás népi lakóházak, de a Főapátság egykori majorságai és birtokközpontjai, uradalmi épületei is rendkívüli értéket képviselnek. Ezek védelmét mindenek előtt folyamatos használatukkal lehet biztosítani, melyet – tette kész tulajdonos hiányában – az érintett önkormányzatok, vagy helyi közösségek biztosíthatnak.

A néptánc és népdal kincs megőrzését több csoport is felvállalta. Országos hírű a győri Győrújbaráti Csobolyó Néptáncgyűttes, vagy a nyalkai Penderedő Együttes, akik rendszeresen táncházakat is tartanak. A népdalok tanítására, szabad éneklésére egy a

Pannonhalmi Főapátsághoz köthető baráti társaság rendszeres, élőzenés alkalmakat szervez.

A Pannonhalmi Főapátság Gyógynövénykertje nyaranta ingyenesen látogatható nép- és világzenei koncerteknek, kézműves vásárnak ad helyet, melyen a térség és az ország legnevesebb együttesei, zenekarjai lépnek fel és tartanak tánccházat.

A Pannonhalmi Főapátság értékeinek, gyűjteményeinek (könyvtár, levéltár, stb.) fenntartására és védelmére vonatkozóan saját tervvel rendelkezik.

A már-már feledésbe merült, gyakran vallási ünnepekhez köthető népszokásokat az 1990-es évektől alakuló civil szervezetek élesztették újra, mely szervezetek nagy része a mai nap is aktívan tevékenykedik.

A civil szervezetek hagyományőrző tevékenységét a helyi önkormányzatok támogatják, anyagilag és erkölcsileg is. A szervezetek több településen részt vesznek a tájházak, múzeumok fenntartásában, működtetésében, programok szervezésében.

A 2013-as „Hungarikum” törvény és a hozzákapcsolódó végrehajtási rendelet hatályba lépését követően a natúrpark területén is sorra alakultak a Települési Értéktár Bizottságok, melyek számos települési értéket vettek már fel listájukra.

A natúrpark 29 településéről az alábbi települési értékek kerültek be a Győr-Moson-Sopron Megyei Értéktárba, váltak Megyei Értékké, „Megyerikumá”(2015.10.20-i állapot):

- A győri baráti Csobolyó Néptáncgyűttes valamint az általa képviselt kulturális értékek;
- A Kisalföld népi építészet;
- A nyúli Sárkánylyuk vízmosás;
- A vörös barátok mondája;
- Tényői tájház;
- Pannonhalmi pálinkák;
- Dely Mária balladája.

A térség gazdag régészeti leletekben, számos településen ma is őrzik a szántóföldeken, homokbányákban talált eszközöket, használati tárgyakat, ruhadíszeket. Egyedülálló lelet a Kajárpéc határában talált viking kard.

Mondavilágunk is szerteágazó, míg Ravazdon a legendák szerint Béla király ivott egy forrásból, Tényőn Árpád vezér lovának lába nyomán fakadt egy kis patak. A

települések utcáinak, településrészeinek elnevezése ma is utal a régi lakosokra, a településeken élő nemesi családokra.

A kulturális és szellemi örökség megőrzésében és ápolásában fontos szerepet vállalnak a településeken működő közösségi házak, könyvtárak, integrált közösségi és szolgáltató terek. Az ezekben az intézményekben dolgozó szakemberek kapcsolatot tartanak a települések és a térség civil szervezetei, kézművesei között, rendezvényeket szerveznek a hagyományok megismerésére, a népi mesterségek elsajátítása érdekében.

2.3.3. Környezeti nevelés, szemléletformálás

Erdei iskolák

A natúrpark területén több szervezet biztosít erdei iskolai szolgáltatást. Ezeket a natúrpark tevékenységéhez való kapcsolódásuk szerinti bontásban mutatjuk be, az alábbi módon.

1) A natúrpark együttműködő partnerei által üzemeltetett erdei iskolák

Ravazdi Erdei Iskola

Üzemeltető: Kisalföldi Erdőgazdasági Zrt. Ravazdi Erdészete

Bázishely: Ravazd (Erdész út 1.)

Kapcsolattartó, elérhetőség: Libor Mária; telefon: +36/20/599-78-38; e-mail: libor.maria@kaeg.hu

Minősített erdészeti erdei iskola. A programok iránt érdeklődő iskolás csoportok három modulhoz – természet: erdő és természet, egészség: környezet és egészség, nevelés: helyidentitás és viselkedéskultúra – kapcsolódóan számos foglalkozás közül választhatnak. Az erdészeti telephelyén összesen 7 szoba, 33 férőhellyel áll a vendégek rendelkezésére. Az erdészeti iskola országosan is az ismertek közé tartozik, s ennek köszönhetően az elmúlt években jó kihasználtsággal működik. Egész évben folyamatosan fogadnak csoportokat, a nyári időszakban bentlakásos és napközis tematikus táborokat szerveznek a gyermekek számára.

További információ: www.ravazdierdeiiskola.hu

2) A natúrpark területén működő egyéb erdei iskolák

Öregbakony Turistaház és Erdei Iskola

Üzemeltető: Ósfenyves Bt.

Bázishely: Bakonyszentlászló – Vinye (GPS: 47.359251, 17.818993)

Kapcsolattartó, elérhetőség: Schwarcz Angéla; telefon: +36/20/446-11-31; e-mail: oregbakony@gmail.com

Minősített erdei iskola. A programok iránt érdeklődő iskolás csoportok számos foglalkozás közül választhatnak, különös tekintettel a környék erdei és vízi életközösségeinek megismerésére, és a környékre jellemző kézműves foglalkozásokon is részt vehetnek. A kapcsolódó szálláshely összesen 6 szoba, 46 férőhellyel áll a vendégek rendelkezésére. Az erdei iskola és a szálláshely egész évben működik, télen-nyáron kínál táborozási és szabadidő eltöltési lehetőségeket a csodálatos Cuha-völgyben.

További információ: www.oregbakony.hu

Kisnyalka Major

Üzemeltető: Vadvirág Alapítvány

Bázishely: Nyalka, Kisnyalka major

Kapcsolattartó, elérhetőség: Farkas Tibor

Erdei iskolai szálláshely egy hajdani apátsági majorságban. A csoportok számára jól felszerelt konyha, közösségi tér áll rendelkezésre – téli időszakban is.

További információ: www.kisnyalka.hu

Tanösvények

Vár-kő tanösvény (Győrújbarát)

A Sokoró Ökológiai Park Alapítvány által létesített tanösvényt 2005-ben avatták fel. Az 53 hektáros területet behálózó 10 km-es út során eredetileg húsz állomást járhattak végig az érdeklődők, melyek közül tizenkettőn színes fotókkal és ábrákkal illusztrált, nagyméretű táblát helyeztek el, amelyek segítségével bemutatták a

Sokorói-dombság látnivalóit, állat- és növényvilágát, a helyi hagyományokat, a vidék jellegzetes művelési módjait. A bemutató területen több komposztvécét, valamint terepi foglalkozások számára alkalmas szabadtéri foglalkoztatót alakítottak ki.

A tanösvényt 2013-ban a győri Muszáj Természetvédelmi Koordinációs Egyesület újította fel. Az egyesület a tanösvényhez kapcsolódóan igény esetén szakvezetéses túrákat, foglalkozásokat tart. A tanösvény látogatottságához nagyban hozzájárul, hogy a bemutató útvonal kiindulópontja egy népszerű táborhely közelében található.

Eranthis Ösvény (Pannonhalma)

Kiindulópont: GPS - 47°33'11.04" N; 17°45'41.41" E

Fenntartó: Pannonhalmi Főapátság

Tanösvény típusa: tájékoztató táblás

Az eredetileg 12 táblából álló bemutató útvonal a Főapátság közvetlen környezetében vezet. Látogatói a térség talajtani, növénytani és állattani jellegzetességei mellett a vidék kultúrtörténetébe is bepillantást nyerhetnek. Sajnálatos módon vandál pusztítás miatt több tábla megsemmisült.

Erdészettörténeti bemutató útvonal (Pannonhalma)

Kiindulópont: GPS - 47°33'11.04" N ; 17°45'41.41" E

Fenntartó: Kisalföld Erdőgazdaság

Tanösvény típusa: tájékoztató táblás

A Főapátság környezetében kihelyezett táblákon a térség és az ország erdőgazdálkodásának jellegzetességeiről kaphat információt az útvonal végigjárója.

Ravazd - Sokorópátka természetvédelmi bemutató útvonal

Kiindulópont: GPS - 47°30'26.94" N ; 17°44'55.26" E

Fenntartó: Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság

Tanösvény típusa: tájékoztató táblás

A Ravazd és Sokorópátka között kialakított tanösvény 15 km hosszú, így bejárása elsősorban a kerékpárosok számára ajánlott. A gyalogos természetjárók egy

rövidebb, 6 km hosszú útvonalat járhatnak be. Az útvonal két irányból is bejárható. Az út mentén színes képekkel illusztrált ismertető táblák vannak kihelyezve. A tanösvény bejárása során az érdeklődők a Pannonhalmi-dombság jellemző természeti értékeivel ismerkedhetnek. Az útvonal egész évben szabadon látogatható.

2.4. Társadalmi együttműködés

A natúrpark területén a hagyományok ápolása inkább különféle közösségi események szintjén történik, kézművességgel nagyobb léptékben csak kevesen foglalkoznak. Ennek ellenére dolgozik a térségben fazekas, fafaragó, nemezelő, kosárfonó is, tevékenységük megismerését, kézműves tárgyaikat a turisták is keresik. Több településen kézműves- és néptáncscsoport is működik, ezek célja a hagyományok megőrzése és továbbadása az utókor számára. A hagyományőrző csoportok általában civil szervezeti formában működnek, önkormányzati és pályázati támogatással.

A natúrparki településeken aktív a civil élet, sok egyesület, alapítvány működik, melyek egy része a település élhetőbbé tételét szolgálja, közbiztonsági célokat lát el (polgárőr és tűzoltó egyesületek), de számos társadalmi szervezet településfejlesztési céllal jött létre, segítve ezzel is az önkormányzatok munkáját.

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark munkája során nagymértékben szeretnénk alapozni a civil szervezetek munkájára, hiszen számos kezdeményezés van már, melyeket összefogva közösen segíthetjük elő térségünk fejlődését.

Térségünkben nem jelölhető ki egyetlen központ, azonban számos mikrotérségi központot lehet kialakítani, ahol informálni lehet a hozzánk érkező látogatókat.

A natúrpark 29 településén Integrált Közösség és Szolgáltató Tér (IKSZT) működik a következő településeken: Gyórság, Gyórszemere, Lázi, Nyalka, Pér, Tényő, Töltéstava. Művelődési ház működik az alábbi településeken: Bakonyszentlászló, Felpéc, Fenyőfő, Győrújbarát, Kajárpéc, Koroncó, Pannonhalma, Sokorópátka, Veszprémvarsány.

A térségünkbe érkező turisták, látogatók információhoz való jutásának helyszínéül szolgálhatnak a nyitva tartó, állandó munkatárssal rendelkező közösségi terek, művelődési házak, élő tájházak (pl. Felpéc).

A térségi civil szervezetek között kevés a valódi kapcsolat, programok, események megvalósításában ugyan együttműködnek, ez azonban csak egy-egy projekt, közös pályázat erejéig szól.

A natúrpark működése során szeretnénk, ha a közösségi élet, a közösségi kapcsolatok megerősödne, valós együttműködések alakulnának ki a térség hasonló tevékenységet végző szervezetei között, hálózatokat alkotva hatékonyabban és költségtakarékosabban tudnánk projekteket megvalósítani.

A hálózatok, együttműködések kialakításában nagy szerepe van a Pannónia Kincse LEADER Egyesületnek is, mely szervezet a vidékfejlesztési forrásokhoz való hozzájutásban tud segítséget nyújtani, valamint projektgenerálással, projektmenedzsment tevékenység megvalósításával tudja komplexen fejleszteni a térség településeit.

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark fenntartása szempontjából elengedhetetlen térségi vállalkozások, gazdasági társaságok (pl. borászatok, éttermek, szálláshelyek) bevonása is a tevékenységünkbe, támogatásukkal stabilabbá tudjuk tenni a natúrpark anyagi helyzetét.

2.5. Összefoglaló értékelés

A Sokoró-Pannontáj Natúrpark teljes mértékben megfelel a natúrparkok – „A magyarországi natúrparkok szakmai koncepciója – Szakmai és szervezeti-működési keretek meghatározása” című dokumentumban meghatározott – szakmai feltételeinek, amit az alábbiakban foglalunk össze.

A natúrpark 29 települési önkormányzat összefogásával jött létre. Összes kiterjedése – a minimális területméretként meghatározott 10 000 hektárt többszörösen meghaladva – 62 670 hektár. Az érintett települések teljes közigazgatási területe a natúrpark részét képezi.

A natúrpark területe – egy kisebb „lyuk” (Bakonypéterd és Tarjánpuszta) kivételével – összefüggő. A közeljövőben kiemelt célként kezeljük a kimaradó települések csatlakozását.

A natúrpark területe – összhangban a Tvt. 29/A. §. bekezdésével – alapvetően természetközeli jellegű, s ezen területek jelentős része hazai és közösségi természetvédelmi oltalom alatt áll. A területen két tájvédelmi körzet (Pannonhalmi TK és Magas-bakonyi TK), három természetvédelmi terület (Pannonhalmi arborétum TT, Hódoséri ciklámenes TT és Fenyőfői ősfenyves TT) található. A natúrpark központi részén elhelyezkedő Pannonhalmi tájvédelmi körzet nagyobb részét magában foglalja, ugyanakkor annak egyfajta „védőövezetét” is alkotja. A natúrpark legjelentősebb kulturális értéke a Pannonhalmi Bencés Főapátság közvetlen

természeti környezetével együtt 1996 óta – „Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete” néven – a világ kulturális örökségének a része.

A Sokoró–Pannontáj Natúrpark *megfelel a natúrparkok* – „A magyarországi natúrparkok szakmai koncepciója. Szakmai és szervezeti-működési keretek meghatározása” című dokumentumban meghatározott – *szervezeti-működési feltételeinek*, amit az alábbiakban foglalunk össze.

A natúrpark létrehozása alulról jövő kezdeményezés eredménye, amely a térségben működő önkormányzatok közös szándékán alapult. A közeljövőben kiemelt feladatként kezeljük a térségben működő állami és civil szervezetek, vállalkozások és magánszemélyek bevonását.

Az együttműködésben részt vevő települési önkormányzatok a natúrpark képviselőjére és az operatív feladatok koordinálására, végrehajtására jogi személyiséggel rendelkező „munkaszervezetet” kértek fel. E feladatot 2015-től a *Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesületet* látja el.

Felhasznált irodalom

A Sokoró turistatérképe. Cartographia Kft., Budapest, 1996

Ádám L. – Marosi S. (1975): A Kisalföld és a nyugat-magyarországi peremvidék. Magyarország tájféldrajza 3. Akadémiai Kiadó, Budapest

Agrotopográfiai Térkép. Magyar Földmérési Intézet, Budapest, 1970

Barczy A. – Lóczy D. – Penksza K. (2002): Dunántúli-középhegység Bakonyvidék. Környezetvédelmi és Környezetgazdálkodási Felsőoktatásért Alapítvány, Gödöllő

Barczy A. – Lóczy D. – Penksza K. (2004): Kisalföld – Komáromi-Esztergomi-síkság. Környezetvédelmi és Környezetgazdálkodási Felsőoktatásért Alapítvány, Gödöllő

Csapody I. (1987): A győrszentiváni homokpuszta. Búvár, Budapest, 42.2.

Fekete J. (1993): A talaj ökológiai funkciói és védelme. Mezőgazdaságtudományi Kar Talajtani és Agrokémiai Tanszék, Gödöllő

Enyingi T. (1997): Hogyan védekezzünk a talajerózió ellen?. Sokoró Ökológiai Park Alapítvány, Győrújbarát

Farkas S. (1999): Magyarország védett növényei. Mezőgazda Kiadó, Budapest

Heinzel, H. – Fitter, R. – Parslow, J. (1995): Európa madarai. Panem Könyvkiadó Kft., Budapest

- Kállay Gy. (2001): Természetvédelmi berendezések. A Természet Szolgálatában Alapítvány, Budapest
- Kerényi A. (2003): Környezettan – Természet és társadalom globális nézőpontból. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2004): Területi statisztikai évkönyv – 2003. KSH Kiadás, Budapest
- Madarassy A. (2001): Természetvédelem, környezetgazdálkodás. Agroinform Kiadóház, Budapest
- Nagy Sz. (1998): Fontos madárélőhelyek Magyarországon. Magyar Madártani Egyesület, Budapest
- Peterson, Muntfort, Hollom (1986): Európa madarai. Gondolat kiadó, Budapest
- Rakonczai Z. (Szerk.) (1996): Szigetköztől az Őrségig – A Nyugat-Dunántúl természeti értékei. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- REFLEX Környezetvédő Egyesület: A Pannonhalmi Tájvédelmi Körzet kezelési terve
- Simon T. (2000): A magyarországi edényes flóra határozója. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Sokoró Ökológiai Park Alapítvány (1998): A Pannonhalma – Sokoró Kistérség Komplex Térségfejlesztési koncepciója. Pannonhalma – Sokoró Térségfejlesztési Önkormányzati Társulás
- Sokoró Ökológiai Park Alapítvány (2000): SAPARD Vidékfejlesztési program. Pannonhalma – Sokoró Térségfejlesztési Önkormányzati Társulás
- Stefanovits P. – Filep Gy. – Füleky Gy. (1999): Talajtan. Mezőgazda kiadó, Budapest
- Stefanovits P. (1963): Magyarország talajai. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szalai Gy. – Krisztián J. (1993): Melioráció és rekultiváció. Mezőgazdaságtudományi Kar Vízgazdálkodási és Meliorációs Tanszék, Gödöllő

3. A NATÚRPARK FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA

3.1. Alapvetések

A fejlesztési koncepció tervezési időszaka

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark újjáalakítása kapcsán kidolgozásra kerülő fejlesztési koncepció kétéves időtartamra készül, a tervezési időszak vége 2017. december 31.

A fejlesztési koncepció felülvizsgálatára 2017. III. és IV. negyedévében szükséges sort keríteni. A felülvizsgálatra az összes együttműködő partner részvételével, közösségi tervezés keretében javasolt sort keríteni. A felülvizsgálattal párhuzamosan javasolt megerősíteni az érintett szervezetek részvételi hajlandóságát, különös tekintettel a natúrparki együttműködő önkormányzatokra.

A 2018. január 1-vel hatályba lépő fejlesztési koncepció javasolt tervezési időszaka 5 év.

A fejlesztések kiemelt hangsúlyai

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark sajátos helyzetéből adódóan jelen fejlesztési koncepció kétéves tervezési időszakában kiemelt hangsúlyt javasolt helyezni

- a natúrparki települések humán kapacitásának felmérésére, a kapcsolatépítésre, a natúrparki közösség létrehozására, fejlesztésére,
- a natúrparki együttműködő partnerek számának bővítésére, különös tekintettel a civil szervezetekre,
- a résztvevő partnerek, valamint a natúrpark területén élő lakosság natúrparki tudatának kialakítására, erősítésére, valamint
- a natúrparki együttműködő partnerek érdekeltségének megteremtése.

Az egyéb feladatok között – különös tekintettel a fenti fejlesztési területekre – kiemelten javasolt kezelni a natúrpark „láthatóságának” növelését célzó feladatok megvalósítását. A natúrpark külső és belső ismertségének erősítését szolgálva fontos eszköz a zöldút és natúrpark kapcsolat jó gyakorlatának helyi megalapozása, a térségi zöldút-hálózat létrehozása.

3.2. A natúrpark „munkaszervezete” és elnevezése

Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesület 2011-ben alakult, azzal a céllal, hogy pályázatok, közösségi programok által elősegítse elsősorban a Pannontáj-Sokoró Natúrpark 29 településének fejlődését.

Az egyesület 4 éves működése során főként az ifjúságot szólította meg programjaival. 2012-ben hat település fiataljai számára szervezett „Vidéki Tusakodó” címmel programsorozatot, majd 2013-ban Gyórszemere és Tényő ifjúságának szóló projektet valósított meg, a „Hd a Sokorón á’ című, a térség megismerésére és kapcsolatok építésére irányuló kezdeményezést.

2014-ben támogatást nyert egy LEADER térségek közötti pályázatban, ennek keretében bővítette honlapját (www.pannontaj.hu), valamint megtörtént a Pannontáj-Sokoró Natúrpark 29 települése tájértékeinek felmérése, amely munka eredménye a honlapon is elérhető.

2015-ben gyórszemerei és tényői felsős gyermekek részvételével tehetséggondozó rovarász szakkört hirdettek, mely nagy sikerrel zajlott, és folytatását az idei év végétől tervezik.

Az Egyesület Regisztrált Tehetségpont, alapító tagja a Kisalföldi Tehetségsegítő Tanácsnak.

A natúrpark területéhez tartozó települések részvételével 2015. június 16-án egy egyeztetésre került sor, ahol a települések jelen lévő polgármesterei kinyilvánították, hogy a továbbiakban új alapokra szeretnék helyezni a natúrpark működését, és a munkaszervezeti feladatok ellátásával a Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesületet bízzák meg.

Az Egyesület megkezdte a rábízott munkát, több alkalommal egyeztettek a Magyar Natúrpark Szövetséggel az újjáalakulás és az újrakezdés során felmerült kérdésekről. A Pannónia Kincse LEADER Egyesülettel együttműködésében 2015 szeptemberében fórumorozatot tartottak a térségben, hogy ezúttal közösségi részvétellel tudják újragondolni natúrparki feladataikat, lehetőségeiket.

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark népszerűsítésére, az értékek bemutatására egy 40 oldalas kiadvány készült 3000 példányban, mellyel országosan is be tudják mutatni a térség tájértékeit, látnivalóit.

A natúrpark elnevezése Sokoró-Pannontáj Natúrparkról – gyakorlati szempontok alapján, összefüggésben az új munkaszervezet elnevezésével – *Pannontáj-Sokoró Natúrparkra* változik.

3.3. Fejlesztési célok, prioritások

A fejlesztési célok eléréséhez elengedhetetlen a natúrparki települések és egyéb partnerszervezetek, valamint a helyi lakosok natúrparki tudatának erősítése, a helyi közösségek aktív részvétele a natúrparkhoz kapcsolódó fejlesztési és működési stratégiát érintő döntéshozatali és megvalósítási folyamatokban. Ezt megalapozó horizontális jellegű, a négy natúrparki pillért összekötő, szintetizáló eszköz a zöldutas módszertannal tervezett közösségépítés.

A natúrpark eredményes működését a megfelelő szervezeti struktúra kialakításával szükséges biztosítani. Ebben fontos szerepet kaphat a natúrpark életében aktívan résztvevő helyi közösség tagjaiból álló Natúrparki Tanács létrehozása.

1. pillér: Természeti és kulturális örökség megőrzése

Natúrparki közösségépítő programok szervezése a természeti és épített örökségi helyszínek, valamint a tájértékek helyreállítására, állapotának javítására

Célok: közösségépítés a táji örökségre alapozva, a natúrpark „láthatóságának” erősítése és a natúrpark területén lévő táji örökségi helyszínek állapotának javítása.

A natúrpark munkaszervezetének – a Natúrpark Tanács táji örökség megőrzése munkacsoportjának szakmai véleményének figyelembe vételével – javasolt kezdeményezni a működési területével érintett nemzetipark-igazgatóságnál olyan közösségi akciók közös szervezését, amelynek keretében a natúrpark területén élők és az ott dolgozó szervezetek tagjai bekapcsolódhatnak a természetvédelmi kezelési feladatok ellátásába. Ilyen közösségi munka szervezhető például a felpéci borókás fenntartására, a domboldalok hagyományos művelésű szőlőinek és gyümölcsöseinek rehabilitációjára, a kaszálórétek fenntartására. A népi építészeti emlékek és a tájértékek megmentésére, helyreállítására szintén szervezhető közösségi akciók. Ezeknek a kis költségvetésű helyreállítási programoknak szemléletformáló szerepe is lehet, hiszen sok tájérték fenntartása az egyszerű odafigyeléssel, a szükséges helyreállítási munkálatok időben történő elvégzésével is biztosítható.

A programok szervezésébe, lebonyolításába kiemelt partnerként javasolt bevonni a működési területükkel érintett állami erdészeteket és nemzetipark-igazgatóságokat.

A táji örökségi helyszínek és a natúrparki települések összekapcsolására, a tájértékek fenntartható hasznosítására és a helyi települési-közösségi kapcsolatok erősítésére fontos eszköz a natúrparki zöldút-hálózat kijelölése.

2. *pillér: Környezeti nevelés, szemléletformálás, közösségépítés*

Tájséták és egyéb szemléletformáló jellegű közösségépítő programok szervezése

Célok: közösségépítés és a natúrpark „láthatóságának” erősítése.

A natúrparki települések között gyalogos, kerékpáros és lovas *tájséták* szervezése javasolt, évente minden települést érintően. A tájsétákat a térségi zöldút-hálózatra javasolt szervezni, esetleg a hiányzó hálózati kapcsolatok megteremtésének közösségi tervezés keretében történő megalapozásával egybekötve. A különböző járművekkel részben különböző célcsoportok, egyének és közösségek szólíthatók meg. A tájsétákhoz kapcsolódóan kötetlen közösségi programok szervezésére is lehetőség nyílik.

Javasolt egy *„Natúrparki esték” programsorozat* szervezése, havi rendszerességgel, minden alkalommal más-más településen, más-más témában.

Mindkét programhoz kapcsolódóan fontos, hogy a térség lakossága élménybeszámoló formájában visszajelzést kapjon azokról, a tájséták esetében a felkeresett tájértékekre is kitérve.

A programok szervezésébe kiemelt partnerként javasolt bevonni a győri természetjárókat (pl. Győri Vasutas Természetjáró Egyesület), a térségben működő civil szervezeteket, illetve egyes tematikus túrák és előadások esetében a működési területükkel érintett állami erdészeteket és nemzeti park-igazgatóságokat.

A térségben működő *tájházak együttműködésének* kezdeményezése javasolt: pl. Nyitott tájházak napja a Pannontáj-Sokoró Natúrparkban. A programsorozat szemléletformáló szerepet is betölthet, megalapozva az élő tájházak térségi hálózatát, s egyben turisztikai szempontból is fontos kínálati elem jöhet létre.

3. pillér: Vidékfejlesztés

Helyi terméket előállító termelők összefogása

Célok: együttműködő hálózatok megteremtése, a környezeti- társadalmi és gazdasági fenntarthatóság mentén; a natúrparki együttműködő partnerek érdekeltiségének megteremtése bevételeik növelésével; a natúrpark (öko)turisztikai kínálatának erősítése és a natúrpark „láthatóságának” erősítése.

A program magában foglalja

- a helyi termékek és termelők natúrparki szintű nyilvántartásának összeállítását,
- a közösségi feldolgozás elősegítését,
- a natúrparki helyi termékek népszerűsítését a natúrpark honlapján és egyéb on-line felületein,
- a natúrparki helyi termékek felhasználását és népszerűsítését a natúrparki rendezvényeken, valamint lehetőség szerint a natúrparki települések és a natúrparki együttműködő partnerek által szervezett rendezvényeken, elősegítve a további fejlesztések alapját jelentő „belső piac” létrehozását

4. pillér: Turizmus, rekreáció

A natúrparki zöldút-hálózat fejlesztése és a kapcsolódó egységes arculatú ökoturisztikai-bemutatói infrastruktúra kiépítése

Célok: a natúrpark (öko)turisztikai kínálatának fejlesztése, (öko)turisztikai vonzerejének növelése és a natúrpark „láthatóságának” erősítése.

A natúrparki zöldút-hálózat bővítése a meglévő gyalogos útvonalak mellett jelzett kerékpárutakkal és GPS-alapú lovastúra-útvonalakkal. A program része a natúrparki zöldúthoz kapcsolódó szolgáltatások megszervezése is. Ennek részeként – a táji adottságok alapján, tekintettel a korábbi projektekből beszerzett eszközparkra – különösen fontos a kerékpárkölsönző-hálózat megszervezése, lehetőség szerint a natúrparki kezdeményezéshez hivatalosan is csatlakozó natúrparki együttműködő partnerek bevonásával. Emellett fontos célcsoport érhető el a lovastúra-vezetések feltételeinek megteremtésével.

A natúrparki zöldút-hálózat alapkonceptiója korábban, illetve a „Pannónia Kincse Mintaprogram” keretében elkészült. A hálózat továbbtervezésére közösségi tervezés keretében javasolt sort keríteni. Erre jó eszköz jelenthetnek a hiányzó kapcsolatok megteremtését terepbejárással megalapozó tájséták, valamint az azt követő térképes egyeztetések közösségi fórumok keretében.

A tervek véglegesítését követően a zöldút-hálózat jelzésrendszerének festésére közösségi jelzést festés keretében javasolt sort keríteni.

A bemutatási infrastruktúra részeként *natúrparki „fogadóhelyek”* kialakítása javasolt a natúrpark fő belépési pontjaiban, „kapuiban” (Győrújbarát, Gyórszemere, Bakonyszentlászló–Vinye) és nagy látogatottságú helyszínein (Pannonhalma, Nyúl).

A natúrparki településeken található közösségi házakban, IKSZT-kben egységes arculatú *natúrparki bemutatósarok* kialakítása javasolt, ahol egységes tartalommal (kiadványok, a natúrparki települések és együttműködő partnerek információs anyagai stb.), megjelenik a natúrpark turisztikai kínálata. Ilyen bemutatósarok kialakítása javasolt az egyéb turisztikai jellegű létesítményekben, például a gyórszemerei ökoturisztikai központban, valamint lehetőség szerint a Pannonhalmi főapátságához tartozó bemutatóhelyeken is.

A jelentősebb látnivalóknál, lehetőség szerint a meglévő tanösvények fejlesztésével *helyismereti interaktív tanösvények* kialakítása javasolt: például Nyúli szurdik, Ravazd: Szent Villebald templomrom, Béla-kút stb. Javasolt kerülni az adott helyhez nem kötődő tanösvények kialakítását.

Natúrparki ökoturisztikai programok szervezése

Célok: a natúrpark (öko)turisztikai kínálatának fejlesztése, (öko)turisztikai vonzerejének növelése és a natúrpark „láthatóságának” erősítése

A natúrpark „láthatósága” szempontjából kiemelten fontos a natúrparki térséget bemutató natúrparki programok szervezése. Minden évszakban legalább egy *tájséta* szervezése javasolt, gyalogtúra, kerékpártúra vagy lovas túra formájában. Az általános tájismereti túrák mellett javasolt az adott területhez illeszkedő tematikájú túrákat meghirdetni a natúrpark területén található tájspecifikus kínálatra alapozva (pl. szőlészet-borászat, tájházakat vagy idős faegyedeket felfűző tájséta, egy-egy ritka, védett növény virágzási idejére időzített szakvezetéses túra a nemzetipark-igazgatóság együttműködésével). A programokat natúrparki éves programnaptárban is javasolt elérhetővé tenni minden év elején. A tájsétákat a térségi zöldút-hálózatra javasolt szervezni. Ezekre a programokra egyrészt a helyben élőket javasolt

meghívni, másrészt a szélesebb térségben (kiemelten Győrben) és országosan is indokolt meghirdetni.

A programok szervezésébe kiemelt partnerként javasolt bevonni a győri természetjárókat (pl. Győri Vasutas Természetjáró Egyesület), illetve egyes tematikus túrák esetében a működési területükkel érintett állami erdészeteket és nemzeti park-igazgatóságokat, valamint lehetőség szerint a Pannonhalmi Főapátságot.

A natúrpark ökoturisztikai szolgáltatások marketing-kommunikációja

Cél: a natúrparki turisztikai szolgáltatók bevételeinek növelése az (öko)turisztikai szolgáltatások nagyközönség számára történő bemutatásával és a natúrpark „láthatóságának” az erősítése, az alábbi tevékenységek megvalósításával:

- natúrparki honlap és közösségi média-profil(ok) fejlesztése;
- egységes arculatú natúrparki kiadványok megjelentetése;
- a natúrpark területét egyben ábrázoló natúrparki térkép készítése;
- mobiltelefonos applikáció fejlesztése;
- az alapvető (öko)turisztikai infrastruktúra kiépítését követően megjelenés ökoturisztikai rendezvényeken, különös tekintettel Győr városára és az országos szakmai rendezvényekre.

A megvalósításba szükséges bevonni a térségi szereplőket, valamint a területek informatika, térinformatika, marketing stb.) szakembereit.

Egyéb programok

A natúrparki munkaszervezet működtetése, valamint Natúrparki Tanács létrehozása, működtetése

Cél: a natúrparki célok elérését eredményesen segítő szervezeti forma kialakítása és a létrejött szervezet(ek) hatékony működtetése

Az érintett natúrparki partnerek döntése alapján a natúrpark munkaszervezetének a feladatait a jövőben a Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesület látja el. Indokolt, hogy az egyesületben a natúrparki feladatokat minimum 1 főállású alkalmazott lássa el. Annak érdekében, hogy a natúrpark előtt álló feladatok végrehajtása koordináltan és

a feladatok célszerű elosztásával történjen, javasolt a Pannontáj-Sokoró Natúrpark Natúrparki Tanácsa létrehozása. A területben az alábbi témák kapcsán és az alábbi szervezeteket javasolt felkérni:

<i>Téma, munkacsoport</i>	<i>Szervezetek (kapcsolattartó személy)</i>	<i>Megjegyzés</i>
<i>Táji örökség megőrzése</i>	Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság, Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Kisalföldi Erdőgazdasági Zrt. Ravazdi Erdészet, Bakonyerdő Zrt. Bakonyszentlászlói Erdészet	
<i>Környezeti nevelés, szemléletformálás, közösségépítés</i>	Muszáj Természetvédelmi Koordinációs Egyesület (Koncz Nóra), Vadvirág a Gyerekek Környezeti Neveléséért Közhasznú Alapítvány (dr. Pottyondy Ákos), Reflex Környezetvédő Egyesület (Lajtmann Csaba)	a szervezetek natúrparki együttműködő partnerként való csatlakozása esetén
<i>Vidékfejlesztés</i>	Pannónia Kincse LEADER Egyesület	
<i>Turizmus, rekreáció</i>	Apáczai Kar Turizmus Intézet (Darabos Ferenc) FATOSZ (Fekete Mátyás)	
<i>Önkormányzati együttműködés</i>		a natúrparki önkormányzatok által kijelölt 3-4 polgármester

A natúrpark finanszírozási rendszerének kialakítása, működtetése

Cél: a natúrparki célok elérését eredményesen segítő finanszírozási háttér megteremtése

A fejlesztési koncepció tervezési időszakában első felében (2016-ban) javasolt kidolgozni és az érintettekkel elfogadtatni egy olyan finanszírozási rendszert, ami biztosítja a koncepcióban rögzített feladatok eredményes végrehajtását. Más hazai és külföldi minták alapján a pályázati források hatékony bevonása mellett – széleskörű egyeztetést követően és egyedileg kidolgozott modell alapján – indokolt a tagsági díj bevezetése is. A fejlesztési koncepció 2017. második félévi felülvizsgálata során a

tervezési időszak második felének gyakorlati tapasztalataiból indokolt kiindulni az esetleges módosítások kapcsán.

A Pannontáj –Sokoró Natúrpark működésének, fejlesztésének elősegítésére az alábbi pályázati forrásokat javasolt kihasználni:

Vidékfejlesztési Program (VP)

Vidéki térségek fejlesztése

- *Helyi gazdaságfejlesztés*
 - o Kis gazdasági szereplők együttműködései (16.3.1)
- *Helyi infrastruktúra- és szolgáltatásfejlesztés*
 - o Alapvető szolgáltatások fejlesztése (7.4.1)
- *LEADER*
 - o Helyi Fejlesztési Stratégiák céljaihoz illeszkedő projektek megvalósítása (19.2.1)
 - o Helyi Akciócsoportok együttműködése - Térségek közötti és nemzetközi együttműködések (19.3.1)

Emberi Erőforrás Operatív Program (EFOP)

Együttműködő társadalom

1.3. Társadalmi együttélés segítése

Gyarapodó tudástőke

3.3. A neveléshez és képzéshez való hozzáférés biztosítása a nem formális és informális tanulási formákon keresztül

Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program (KEHOP)

A klímaváltozás hatásaihoz való alkalmazkodás

1.2. Hatékony alkalmazkodás társadalmi feltételeinek elősegítése

Természetvédelmi és élővilág-védelmi fejlesztések

4.1. A természetvédelmi helyzet javítását és a leromlott ökoszisztémák helyreállítását célzó élőhely-fejlesztés (együttműködésben a működési területükkel érintett nemzetipark-igazgatóságokkal)

Energiahatékonyság növelése, megújuló energiaforrások alkalmazása

5.4. Szemléletformálási programok

Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP)

Térségi gazdasági környezet fejlesztése a foglalkoztatás elősegítésére

1.2. Társadalmi és környezeti szempontból fenntartható turizmusfejlesztés

Megyei és helyi emberi erőforrás fejlesztések, társadalmi együttműködés erősítését szolgáló helyi szintű komplex programok

5.3. Helyi közösségi programok megvalósítása

Egyéb hazai és Európai Unió források

- Nemzeti Együttműködési Alap
- Nemzeti Tehetség Program
- Zöld Forrás
- egyéb környezeti nevelést, szemléletformálást, környezet- és természetvédelmet, valamint marketing tevékenységeket támogató alapok

Együttműködés más natúrparkos és zöldutas szervezetekkel

Cél: a natúrparki és zöldutas „jó gyakorlatok” megismerése és a natúrpark „láthatóságának” az erősítése, hálózatos együttműködés előnyeinek kiaknázása

A Pannontáj-Sokoró Közhasznú Egyesületnek, mint a Pannontáj-Sokoró Natúrpark munkaszervezetének javasolt belépnie a Magyar Natúrpark Szövetségbe. Emellett

indokolt a közvetlen kapcsolatfelvétel más hazai natúrparki és zöldutas munkaszervezetekkel a natúrparki és zöldutas „jó gyakorlatok” megismerése, helyi adottságokkal összhangban lévő átvétele, illetve a gyakorlati tapasztalatok megosztása érdekében.

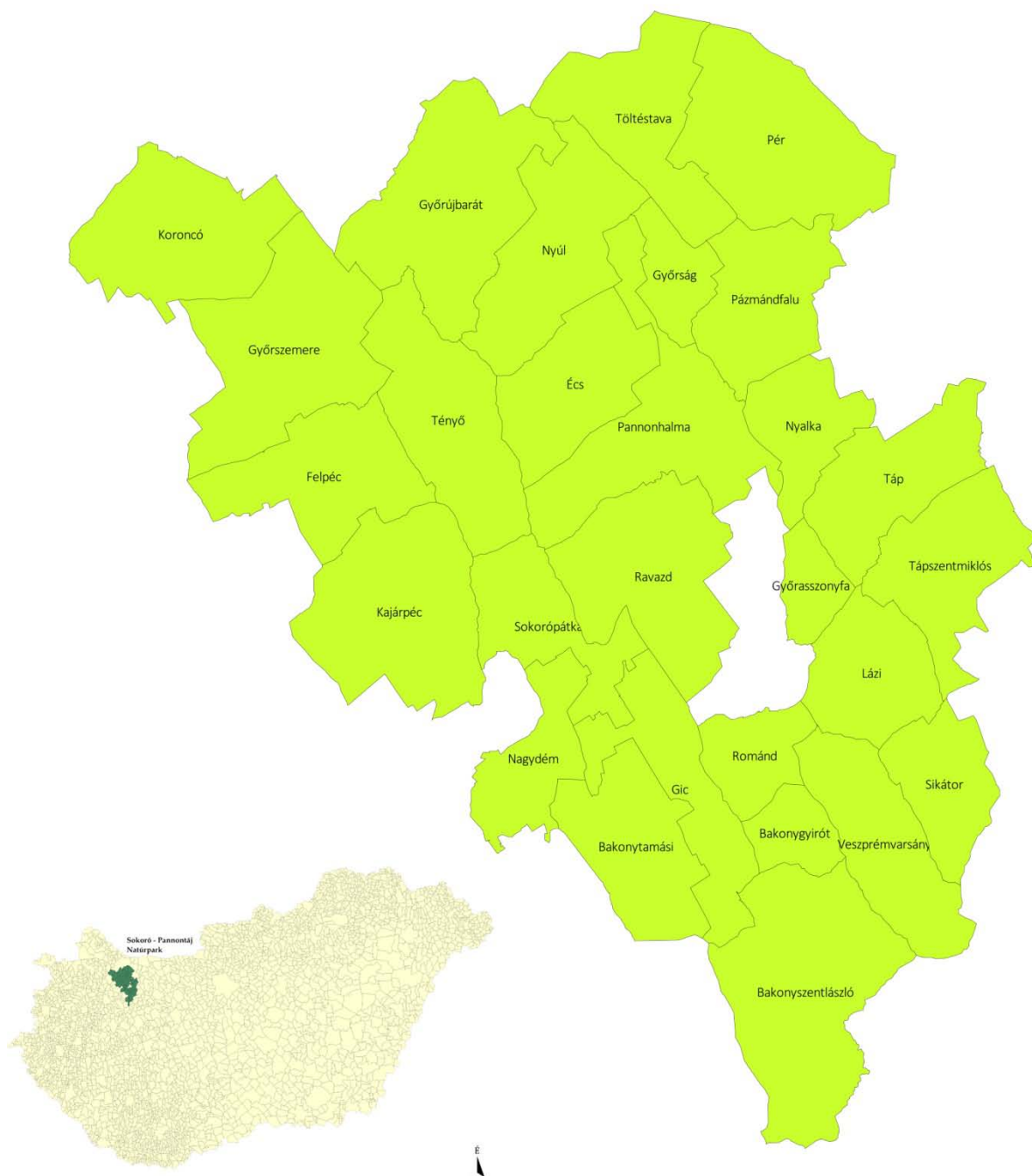
Az együttműködők körének szélesítése új natúrparki partnerek bevonásával, illetve a natúrparki önkormányzati partnerek részvételének megerősítése

Cél: a natúrparki célok megvalósítását támogató, azért tenni akaró natúrparki közösség kialakítása

A natúrpark együttműködő partneri körének folyamatos bővítése javasolt, különös tekintettel a társadalmi szervezetekre és a vállalkozói szférára. Jelen fejlesztési koncepció tervezési időszakának második felében (2017. II. negyedévében) a natúrparkhoz a névhasználati cím megszerzése előtt együttműködési megállapodás aláírásával csatlakozott önkormányzati partnerek részéről indokolt egy megerősítést kérni. 2017. III. és IV. negyedévében a fejlesztési koncepciót a natúrpark munkájában további részvételi szándékot jelzőkkel közösen javasolt átdolgozni.

MELLÉKLETEK

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark települései

A Pannontáj-Sokoró Natúrpark tájai

A Tényői-dombsor Kisalföld felé lealacsonyodó északi része előterében a Tényői-völgyel

A Csanaki-dombsor előterében a Tényői-völgyel

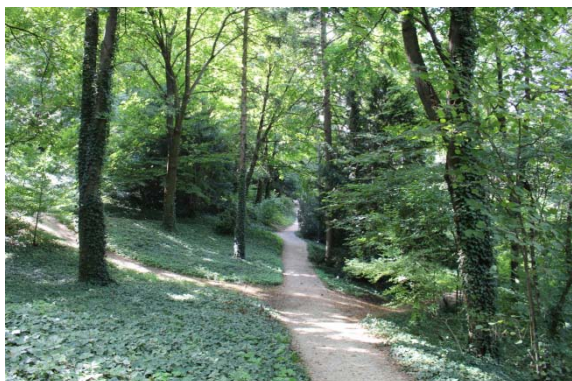

A Pannonhalmi Bencés Főapátság épületei a Pannonhalmi-dombsoron

A Pápai és a Sári-Bakonyalja háttérben az Öreg-Bakony vonulataival

Válogatás a Pannontáj-Sokoró Natúrpark táji értékeiből

Pannonhalmi arborétum természetvédelmi terület

Fenyőfői ősfenyves természetvédelmi terület

*Kaszálórét és régi gyümölcsös
a Pannonhalmi tájvédelmi körzetben*

*A „Hatostölgy”
a Pannonhalmi tájvédelmi körzetben*

*A Pannonhalmi Bencés Főapátság
a Világörökség része*

*A Pannonhalmi Bencés Főapátság központi
épületegyüttese Pannonhalma főterével*

A tápi „skanzen” részlete

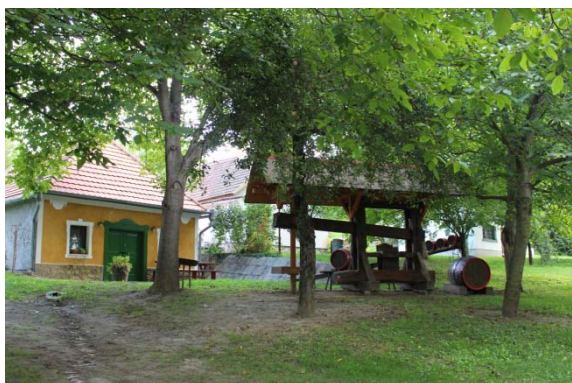
A kajárpécsi tájház

A nyalkai tájház

Öreg tölgy és kápolna Gyórszemere-Nagyszentszpálon

Borház a bakonygyiróti pincesoron

Pincék a nyúli „szurdikban”

A Béla-kút Ravazdon

A Szent Villebald-templom romja Ravazdon

**Közösségi rendezvények a Pannontáj-Sokoró Natúrparkban
a Pannónia Kincse Mintaprogram keretében (2015. szeptember-október)**

Tájséta és közösségi fórum Kajárpécen (2015. szeptember 21.)

Tájséta és közösségi fórum Pannonhalmán (2015. szeptember 22.)

Tájséta a lázi pincesoron (2015. szeptember 24.)

Natúrparkos konferencia Nyalkán (2015. október 27.)

